

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כא כב

לו ידיעה, וכל אשר ירבה להתבונן יתוספו ידיעותיו, ויתחדשו לו ראשון ראשון עד שלמד מהם וידע כל הכלי, ואלו שיערת שתנועות הכלי ההוא אין להם תכלית, לא יוכל המתבונן להקיף בהם ידיעה לעולם, וא"א למתבונן נ"כ שידע תנועה מן התנועות ההם קודם התחדשה, אחר שאינו יודע מה שידע אלא ממה שיתחדש, א' וכן הענין בכל הנמצא ויחוסו אל ידיעתנו וידיעתו ית', והוא שאנחנו אמנם נדע כל מה שנדע מפני ההשתכלות בנמצאות, ומפני זה לא נוכל לדעת מה שעתיד להיות ולא מה שאין תכלית לו, וידיעותינו מתחדשות מתרבות כפי הדברים אשר מהם תושג ידיעתם, והוא ית' אינו כן, ר"ל שלא ידע הדברים מצדם עד שיפול הרבוי והתחדשות, אבל הדברים ההם נמשכים אחרי ידיעתו הקדמת המישבת אותם כפי מה שהם עליו, ב' אם מציאות נכדל, או מציאות איש בעל חסר קיים, ג' או מציאות בעל חסר משתנה האישים, נמשך אחר (ג) סדר לא יפסד ולא ישתנה, ומפני זה לא יהיה אצלו ית' רבוי ידיעות ולא התחדשות ושנוי ידיעה, שהוא בדעתו אמתת עצמו אשר לא תשתנה ידע כל מה שיתחייב לפעולותיו כלם, והיותנו משתדלים לדעת איך הוא זה, כאלו השתכלנו שנהיה אנחנו הוא והשגתנו השגתו, ואם כן הראוי למאמת המורה על האמת, שיאמין שהוא ית' לא יעלם ממנו דבר כלל אבל הכל גלוי לידיעתו אשר הוא עצמו, ושהמין ההוא מן ההשגה מן השקר שנדעוהו אנחנו כלל, ולו ידענו איך הוא, היה לנו השכל ההוא אשר יושג בו זה הסין מן ההשגה, דבר שלא ימצא במציאות אלא לו יתעלה והוא עצמו, והבן זה שאני אומר שהוא מופלא ודעת אמתו כשימשך אחריו, ולא ימצא בו דבר מן המעטה ולא מן ההטעה ולא ישינוהו הרחוקות ולא ייחס בו אל השם יתעלה חסרון, שאלו הענינים הנכבדים העצומים לא ימצא מופת עליהם כלל, לא לפי דעתנו אנחנו קהל אנשי התורה, ולא לפי דעת הפילוסופים לפי רוב התחלפם והתחלקם בזאת השאלה, וכל השאלות אשר אין מופת עליהם צריך שימשך אדם בהם אחר הדרך הזאת אשר נמשכנו אנחנו אחריה בזאת השאלה, ר"ל שאלת ידיעת השם בכל אשר זולתו והביננו :

פרק כב ענין איוב הנפלא הוא מכת מה שאנחנו בו, ר"ל שהוא משל לבאר ידיעות בני אדם בהשגחה, וכבר ידעת באורם ומאמר קצתם איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, ואשר חשבו שהיה ונברא ושהוא ענין שאירע, לא ידעו לו לא זמן ולא מקום, אלא קצת החכמים אמרו

אפודי

שם טוב

פרק כא א וכן הענין בכל הנמצא ויחוסו אל ידיעתנו וכו'. ר"ל כמו שיש הנדל בין ידיעת הטובה כמה שפשה לידיעת המכוס נעשו ההוא כן יש הנדל בין ידיעת השם יתעלה במציאות שהוא סבת מציאות הנמצאות לידיעתנו במציאות שהוא קטנים מן הנמצאות : ב' אם מציאות נכדל, ר"ל מציאות שגלים נכדלים. לו מציאות איש בעל חסר קיים. ר"ל והוא מציאות בגלגלים : ג' אם מציאות בעל חסר משתנה. הוא העולם השפל : ד' והבינו. בזה הספק הסיר ספק אחד מבלי מוכר הספק ההוא, והספק ההוא איך ידע השם יתעלה הנמצאות כלן מבלי שישנינו שנוי ורבויו, והספק הספק בהנמצאות כלן מוסכמות בעצמו ית' ושעלמנו יתעלה נוער אחת כוללת כל מיני הנמצאות למיניהם, הן מציאות שכליות הן מציאות גלגליות הן מציאות שגליות, כלותן היוצר משוכה שיהיה אפשר, וז"ש הרב בזה הספק אכל הדברים ההם נמשכים אחר ידיעתו הקדמת המייצב וכו' עד סוף הפרק, ומפני זה לא נזה הרב לזכור הספק לפי ששם היה מוכיחו היה מוכיח היתר בהנמצאות למיניהם מוסכמות בעצמו ית', היה קשה עדיין להטות איך ידע השם האישים, כי היתר לא יספיק רק למינים ולאישים הקיימים הנמצאים, לכן הסיר דרך הספק מגלי וזכר הספק :

והבינו למע מהל מופלא מאל דעת אחת :

פרק כב ענין איוב הנפלא הוא מכת מה שגנחנו בו, ר"ל שהוא משל לבאר דעות בני אדם בהשגחה, וכבר ידעת באורם ומאמר קצתם איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, ואשר חשבו שהיה ונברא ושהוא ענין שאירע, לא ידעו לו לא זמן ולא מקום, אלא קצת החכמים אמרו

קישקש

המציאות יותר נכבדת מן הידיעה חנקנית מן המציאות : (ג) סדר לא יפסד ולא ישתנה, רוצה בזה אותו הסדר : פק

ואל ידיעה מתפעלת, אשר נמשך מזה היות הידיעה אחת נשלמת והידיעה האחרת משלמת, והידיעה האחת עלה והאחרת עלולה, וכל מושל שהוא סבת דבר הפשוט יהיה שכלי, מושל לא פעול, ועלה לא עלול, ומשלים לא נשלים, וכל שידעתו היה נלקחת מהדברים הנמצאים יהיה ידיעתו מתפעל ונשלמת ועולה, ומפני זה לא נוכל לדעת מה שעתיד להיות כי לא נמצא עדיין ולא מן השין תכלית לו. אחר שהדבר הנמצא הוא כן מציאות נכדל או מציאות איש בעל חסר קיים כמו גשמי השמים וכוכבים או מציאות בעל חסר משתנה האישים כמו אלו דברים החיים ונפסדים נמשך אחר סדר לא ישתנה ולא יפסד, ואף שיש הכה שלש ידיעות נכדלים ידיעות העצם הנכדל וידיעות העצם הנכחו וידיעות העצם ובעל חסר יבוא להשגש שידע כל אלו הדברים בידיעה משולשת, ומפני זה אמר כי הדבר אינו כן כי בא המופת הנמצא ית' אחד והדברים הם עלולים ממנו והוא סבה להם יחוייב שידעם בידיעה אחת פשוטה אם כן איך שם רבוי ידיעות, וגם כן אמר שזה הסדר ההוא הנכדל נמשך מידעתו תכליתו שומעל שם התחדשות ושנוי ידיעה, כי בידיעות עצמו ולחמתו אשר לא תשתנה ידע כל מה שיתחדש לפעולותיו כלם והיותנו משתדלים לדעת איכות זה כאלו השתדלנו שיהיה אנחנו הוא והשגתנו השגתו, ואם כן הראוי למאמת המורה על האמת, שיאמין שהוא ית' לא יעלם ממנו דבר כלל אבל הכל גלוי לידיעתו אשר הוא עצמו, ושהמין ההוא מן ההשגה מן השקר שנדעוהו אנחנו כלל, ולו ידענו איך הוא, היה לנו השכל ההוא אשר יושג בו זה הסין מן ההשגה, דבר שלא ימצא במציאות אלא לו יתעלה והוא עצמו, והבן זה שאני אומר שהוא מופלא ודעת אמתו כשימשך אחריו, ולא ימצא בו דבר מן המעטה ולא מן ההטעה ולא ישינוהו הרחוקות ולא ייחס בו אל השם יתעלה חסרון, שאלו הענינים הנכבדים העצומים לא ימצא מופת עליהם כלל, לא לפי דעתנו אנחנו קהל אנשי התורה, ולא לפי דעת הפילוסופים לפי רוב התחלפם והתחלקם בזאת השאלה, וכל השאלות אשר אין מופת עליהם צריך שימשך אדם בהם אחר הדרך הזאת אשר נמשכנו אנחנו אחריה בזאת השאלה, ר"ל שאלת ידיעת השם בכל אשר זולתו והביננו :

פרק כב ענין איוב הנפלא הוא מכת מה שגנחנו בו, ר"ל שהוא משל לבאר דעות בני אדם בהשגחה, וכבר ידעת באורם ומאמר קצתם איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, ואשר חשבו שהיה ונברא ושהוא ענין שאירע, לא ידעו לו לא זמן ולא מקום, אלא קצת החכמים אמרו

המשיב המכתב מציג את המכתב לא מסיים הצורה כי העזרה היא שלמות: (א) בזה הענין, הרצון בזה המכתב המסיים לאיש החם והישר שהשי' עשה אותו בעצמו, כלומר הוא ולא באמצעות השטן שהוא התקדש את החומר הוא ככתב: (ב) לא לית מסופק ענינו ענינו כשחברת אחר, זה; הרצון בזה שא"ל שיש לי אדם ערבותי(מני) זה החומר הוא שהוא מתחזה מה הנידון ובפניו הורע: (ג) ובכשרי נאמר ויבא זה השטן בחובס הליכב י"ל ה', מ' זה רומז שיש לו חלק מה במציאות שיש מאמרנו לומר

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כב

כירי אלו הענינים כדמות נבואה, והוא שענין להתיצב על ה' מורה על היותם נמצאים מוכרחים במצותו לעשות מה שירצהו, תבין זה ממאמר זכריה ע"ה (פ) בארבע מרכבות יוצאות וגו' אמר ויען המלאך ויאמר אלי אלה ארבע רוחות השמים יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ, ומבואר הוא שאין יחס בני האלהים ויחס השמן במציאות יחס אחד, אבל יחס בני האלהים יותר קיים יותר מתמיד, והוא ג"כ יש לו חלק אחד במציאות למטה מהן, ומנפלאות זה המשל שהוא כאשר זכר שוט השמן בארץ בלבד ועשותו המעשים ההם, באר שהוא נמנע מלשלוט על הנפש, ושנתן לו שלמות על אלו הדברים הארציים כולם. ונבדל בינו ובין הנפש, כלומר שלא נתן לו רשות עליה, והוא אמרו אך את נפשו שמור, וכבר ביארתי לך שתוף שם נפש בלשוננו, ושהוא נופל על הדבר הנשאר מן האדם אחר המות (י) והוא הדבר אשר אין לשמן שלמות עליו, ואחר זכרי מה שזכרתי שמע זה המאמר המועיל אשר זכרוהו החכמים שראויים להקרא חכמים באמת, אשר באר כל מסופק וגלה כל מכוסה והראה רוב סתרי תורה, והוא אמרם בתלמוד אמר ר' שמעון בן לקיש (כ) הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, כבר באר כל מה שזכרנוהו באור שלא יסופק על בעל שכל, וכבר התבאר לך שענין אחד בעצמו יכונה בשלושת השמות האלה, ושכל הפעולות המיוחסות לכל אחד מאלו השלושה הם כולם

אמרי

שם טוב

ראשונה כבר ידוע ההעדר מכוון המסופק עס שהוא במקרה, וזוהו שהענין להתיצב על ה' מורה על היותם נמצאים מוכרחים במצותו לעשות מה שירצהו כמו שהביא ראיה מחמור אלה ארבע רוחות השמים ואלו להתיצב על אדון כל הארץ, ומבואר הוא שאין יחס בני האלהים ויחס השמן במציאות יחס אחד, כי כרעות הם פחות מן הטובות ונמנע עתים וזוהו ג"כ יש לו חלק אחד במציאות למטה מהם והוא שמציאותו במקרה כפי צרכיו לעצב הכוונה והכחות בעצם ובראשונה עוד זכר שנית ומנפלאות זה המשל שהוא כאשר זכר שוט השמן בדרך של נקו לו רשות על הנפש כי הוא נמנע עליו על הנפש אינה מהדברים ארציים כי השטן מחובר בדברים ארציים החמריים והנפש היא מעולם העליון הרוחני, וזוהו דבר אשר אין לה העדר שולמות עליו והנפש אשר אין לשטן שולמות עליו הוא

מכוון: וזוהו ג"כ יש לו חלק אחד במציאות למטה מהם. ר"ל חפני זה זכר נפסע שנית על השטן להתיצב על ה' לפי ששט"פ שערע והעדר אינו מכוון בעצמו מכל מקום ההעדר בכלל סבה להיות במקרה, כי אלו לא יעדר הוורה העונות לא תחזיק הוורה העמידה ח"כ ההעדר הוורה הסובבת קוב נבחינה הוורה העמידה העמידה וההעדר בכללי סבה בהיות במקרה, וזוהו אמרו ויבא גם השטן בחוכם להתיצב על ה'. והר"ל בן גרשון ז"ל פירש שאלו הכחות אשר התחלתם במקבל עצמו כמו העלם והמוגם הם מכוונים מזה עולם לעבוד השכל ולפעמים יתחפף וזה הם לטון לנפש המשכלת, וזוהו שחלפת להתיצב על ה' כי העלם להשיר השטן והשכל: ונבדל בינו ובין הנפש. ר"ל השטן השכלית: ה והוא אמרו אך את נפשו שמור. ר"ל שנספח המשכלת היא השמירה אינה

הדבר הנשאר אחר המות לא הנפש המתהווה עם האדם כי זאת הוזה נפסדת, אבל צורת האדם השכל הוא הדבר הנשאר וזוהו נקרא נפש גם כן, ועל זאת הנפש נאמר ויהיה נפש שזיאר הרב הקדמת חיוב קודם שגיד דעות האנשים בהשגחה וזיאר אלו הענינים הנפלאים אשר דלית אשר אמר עליהם שכלם לא דמות נבואה. וזכר האמור אשר זכרו חכמים אשר אמר עליו שוט השטן והוא כי העיר אותו דלית מה שהניחו להמשל כה גדול במאמר אשר זיאר כל מסופק וגלה כל המוסר והכרחי רוב סתרי הקורה, וזוהו אמרם נתלמד אמר רבי שמעון בן לקיש הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, וכבר ידעת ממה שקדם שכל השמירה והפסד או חסרון ופסעי האדם והטאטיון אמנם הם נמשכים אחר החומר למע שהחומר מחובר להעדר והעדר הוא השטן וזוהו היצר הרע, כי היצר הרע הוא התאווה הגוברת והתאווה הגוברת היא נמשכת אחר החומר אם כן השטן והיצר הרע הם אחדים וזוהו מלאך המות, כי החומר מזה התחברותו להעדר וכל הפעולות המיוחסות לכל אחד מהם השלשה הם כלם פעל אחד, ר"ל שהרעות כלם הם העדרים, הנה הוא השטן הוא היצר הרע הוא מלאך המות שכלם הם בכלל העדר, והשכל כן באלם שחומר רע והוא ההעדר והוא הנקרא מלאך המות וכן חלו הוא הנקרא שטן כי מוטע מן השטן, וסכלותו והוא העדר הכמה המצויצ לרעות הטפלות בין אין אלם מקצתם לקצתם והוא הנקרא גם כן יצר הרע בעבור שנתגל עמו וישתוקק אל הדברים אשר יבואו ממנו האכזרן והכפסד, ואחר שהכמינו אמרו שזר הרע הוא השטן והוא המלאך המות יתבאר מזה דברים נפלאים, אם כן יתבאר מהו הנרצה בשטן חיוב ומזהו הנרצה בשטן אשר ראה דוד נעת המנפה, ומזה השטן הנאמר ביושע כהן גדול, ומזה השטן הנאמר בכלםם הנה אנכי

קרקש

לולא ההעדר האיש לא היתה נמשכת החויה המינית, או רומז בזה לשון אחר שהוא מכוון בעצמו לשוב ואמנם גיעין ממנו ריעות מצד היותו נמשך אחר התאווה שהוא יגיע לישר ולכלית יצר, וזוהו הרמיון אשר סמאל רובק עליו והוא הבח המסתור, והדבר הנכסה הוא המניע הרמיון וכאשר השיגו הרמיון יתעורר אל המסתור להגיע אל מה שדמיון אם שוב ואם יצר, ומזה הבח יגיעו ריעות רבות באדם ואם הוא מכוון לשוב וישמשו ממנו במני הרעות ויש סבה להגיעת באמורים וחללים רבים: (פ) בארבע מרכבות יוצאות ויאמר אלי ארבע רוחות השמים יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ, הרעון בזה הארבע כחות המניעות מן השמים בהנהגתו אל העולם השפל (י) והוא הדבר שאין לשטן שלמות (מורה נבוכים ח"ג)

עליו, הרעון בזה כשנשלם שכל האדם וירע השי" בדרכים האמתיות וישתדל ליידיעת תורתו הקדושה המאמתת מצאיתו ויחורו ומזהר על השגתו ואחבתו, הוא נשאר קיים עתו עד ואין שלמות למלאך המות עליו, וכן מצד דביקותו בהשי" יעל מרעות גדולות או מחלי הנפח כמו שאמרה תורה והכיר ה' יצא כל חולי או מטיקור רעים המניעים מצד המערכת יגיע מאלו המניעים כלם מצד ההתחברות בשם ואחבתו האמתית המאמתת מצד השגתו: (ז) הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, הרעון בזה שהחומר הוא השטן והוא סבת היצר, והוא מלאך המות הוא סבת ההעדר המניע לכל בעל המור מאלו הנפלאות השפלות, או ירצה בזה הבח הרמיוני הוא השטן והוא היצר"ל במה

מורה נבוכים חלק שרישי פרק כב

כולם מעל דבר אחד, וכן עוד אמרו חכמי המשנה הקדמונים, אמרו תנא יורד ומתעה עולה ומשפין נוטל רשות ונוטל נשמה, הנה כבר התבאר לך שאשר ראה דוד במראה הנבואה בעת המנפה חרבו שלופה בידו נפוייה על ירושלים (ג) שלא הראהו זה אלא להורות על ענין, והענין ההוא בעצמו הוא הנאמר עליו נ"ב במראה הנבואה בחק מרי בני יהושע הכהן הגדול והשטן עומד על ימינו לשטנו, (מ) ואחר כך באר רחקו מאתו יתעלה באמרו יער ה' כך השטן וינער ה' כך הבורח בירושלים ונז', (ז) והוא אשר ראה בלעם גם כן במראה הנבואה בדרך, באמרו לו הנה אנכי יצאתי לשטן. ודע ששטן נגזר מנזרת שמה מעליו ועבור, רוצה לומר שהוא מענין הנפשיה וסוד מהדבר מפני שהוא המטה מדרך האמת בלא ספק ויורנו בדרך התעות והשגיגה, ועל הענין ההוא גם כן נאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו, וכבר ידעת פרסום זה הרעת כתורתנו ר"ל יצר טוב ויצר רע, ואמרם בשני צדיך, וכבר אמרו שיצר הרע יתחדש בבן אדם בעת לידתו, לפתח המצא רובין, וכמו שאמרה התורה מנעוריו, ושיצר טוב אמנם ימצא לו אחר שלמות שכלו, ולזה אמרו נקרא יצר רע מלך גדול, ונקרא (ס) יצר טוב ילד מסכן וחכם (ע) כמשל הנשוא לנוף בן אדם והתחלף כחותיו, באמרו עיר קטנה ואנשים בה מעט ונז', כל אלו הדברים נמצאים כתובים להם ז"ל מפורסמים. ואחר שבארו לך שיצר רע הוא השטן הוא מלאך בלא ספק, רוצים לומר שהוא גם כן יקרא מלאך מפני שהוא בתוך בני האלהים, ויהיה גם כן יצר טוב מלאך באמת, אם כן זה הענין המפורסם בדברי חכמים ז"ל שכל אדם נלוו אליו שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו הם יצר טוב ויצר רע, ובבאר אמרו בנמרא דשבת בשני המלאכים האלו אמרו אחד טוב ואחד רע, וראה כמה נלה לנו זה המאמר מפליאות וכמה הפיר מדמויות בלתי אמיתיות. ^{טו} ואינו רואה את עצמי לא שוכר בארתי ופירשתי ענין איוב עד אחריתו ותכליתו, אבל אני רוצה לבאר לך הדעת המפורסם לדעת המיוחס לכל אחד מחבריו

מרה

אפודי

שם טוב

אנכי יצאתי לשטן. עוד הביא הרב רמיה מחמאמר נמצא לחכמי המשנה אמרו קהל יורד ומטעה עולה ומשפין נוטל רשות ונוטל נשמה, יורד ומטעה הכוונה בו היצירה, עולה ומשפין הוא השטן, נוטל רשות ונוטל נשמה הוא מלאך המות, ואמרו יורד ומטעה ר"ל כי התאווה אשר יתאמר לחמך אשר הוא מלך העדר הידיעה והעדר השכל מטעה את האדם מדרך השכל לדרך רע, עד שבעבור זה עולה למעלה ומשפין לנזרה אשר ישיגה חולשה או בטול או בלבול, ואחר כך יפסד היחס אשר בין הצורה ובין החמר עד שנוטל הנשמה ויביאה אל ההפסד, וכל זה סבתו הוא דבר אחד והוא ההעדר המחומר לחמר, שכבר אמרנו פעמים רבות, והנה שטן נגזר מטעה מעליו ועבור ר"ל הוא מענין הנפשיה מפני שהוא המטה מדרך האמת בלי ספק ויורדו האדם בדרך התעות והשגיגה, ועל הענין ההוא גם כן נאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו. וכל אלו הדברים נמצא כתובים להם ז"ל מפורסמים. ואחר שהיצר הרע הוא מפורסם שהוא התאווה הנא מלך החמר המחומר להעדר כי ישיגו מן היסוד והטוה וכו' הכח המתעורר ביחוד ושאר החסרונות הנדקים בחמר והוא מלאך בלי ספק, ר"ל שהוא יקרא גם כן מלאך כמשפט כל כח מפני שהוא בתוך בני האלהים ושאר הכחות כלל הטבעיות והכנשיות וזה הנמצאים בכל איש ואיש נמצא כמו שאמר בסוף פרק י"ב, אם כן יבא השטן בתוך בני האלהים כי הוא כח טבעי ולכן בא בתוך בני האלהים אם שלא בא להחליץ על ה', ואם בא נפסם השטן כבר ביארנו ענינו כי לא בא בנאות יחס יחס הם (ואינם קיימים ומחמדים) ונס כי יש לו חלק אחד במציאות לחטה, ויהיה גם כן יצר טוב מלאך נאחזת כי הוא נגזר ומלאך טוב, כי מהשכל יבא כל טוב וכל הודו הכוח צנוק האדם, והימין הוא העם הנכבד והוא הדברי החכמים שכל אדם נלוו לו שני מלאכים א' מימינו ואחד משמאלו יתוויי שיהיו היצר הטוב והיצר הרע, ויהיה הדבר כן, היצר הטוב ויכיר הרע נקראו מלאכים ואמרו שני מלאכים אחד מימינו ואחד משמאלו יתוויי שהמלאכים הם היצר הטוב והיצר הרע, ואמנם נתאחדו אלו השני מלאכים בעבור ההקשר הצורה האלהית עם החמר אשר מחמט יבא הרע, וזה ההתלות הוא הקשר אשר נתחברו אלו השני הכוח צנוק האדם, והימין הוא העם הנכבד והוא השווה והשמאל הוא הצד הפחות והכנשיה מן השווה, והוא רמו על זה בפרק שמיני באמרו להתחייב זאת הצורה החושית הנכבדת מלך אשר ביארנו שיהיה כלל אלהים ודמותו בזה החמר העברי השקוף המביא אותו לכל ספרון והפסד, ר"ל והוא היצר הרע וכו', ונתן לצורה האנושית אשר תכריחנה ותמנע תאווה ותשינס להם שאפשר מן היסוד והטוה והוא היצר הטוב. ואמר לו ההפסד הרב ואמר שכבר ביאר ופירש ענין איוב עד אחריתו ותכליתו והוא פירושו שאין אפשר לשום בעל שכל להכחישו, ולא גם כן לכל בעל תורה אשר הערת מאמר הנכבד הנמצא לרבי שמעון ז"ל והוא

קישוק

באמת בהפשטו אחרי התאווה הנכספות, והוא מלאך המות כי בסבת היותו נמשך אחר המותרות הם יהיו סבת מותו קודם זמנו: (ג) שלא הראהו זה אלא להורות להענין הריא בעצמו, הרצון בזה שהרעות המגיעות מבתם התורב או הרמיון באשר יפעל מועיל בלתי ישר: (מ) ואח"כ באר רחקו מאתו ית' באמרו ינער ה' כך השטן, פ"י שהתאסר. המגיע מצד התורב בלתי מכוון ממנו או הרעות המגיעות מצד הרמיון בלתי מכוונות ממנו כי אותו

פרק

מורה נבוכים חלק שרישי פרק כב כג

מהו, בראיות לקטמים מדברי כל אחד מהם, ולא תביט לזולת זה מן המאמרים אשר חייכם סדר הדברים, כמו שבארתי לך בראש זה המאמר :

פרק כג כאשר הונח זה הענין של איוב (ה) תחלת מה שאירע, היה הענין המוסכם עליו מן החמשה רוצה לומר איוב וחבריו ^א שכל מה שחל לאיוב ידוע אצלו יתעלה. ^ב ושהשם הביא עליו אלו המכות, וכלם מסכימים ג"כ שהוא אין לפניו עולה ולא ייוחס לו חסם, תמצא אלו הענינים גם כן בדברי איוב הרבה, וכשתתבונן בדברי החמשה בענין מחלוקתם, כמעט שתמצא הדברים שאמרם הראדו מהם אמרום כלם, ונכפלים הענינים ונתערבו ונכנס בתוכם ספור איוב חזק מכאובו וצרותיו עם רב ישרו וספור צדקתו ונדיבות טבעיו טובו פעליו, וכן נכנס בדבריו חבריו לו הערה על הסבל ונחמות ודברים לשבח צערו, וכי ראוי לו לשתוק ושלא ישלח רסן לשונו כאיש שיריב עם איש אבל יכנע למשפטי השם וישתוק, והוא אומר שחזק מכאוביו מנערו לסבול ולהתישב ולומר מה שראוי, וחבריו כולם הכימו שכל עושה טוב יגמל טוב וכל עושה רע יענש, וכשתראה רשע ואיש מרי בהצלחה דע כי באחריתו יהפך עליו הענין וימות הוא ויחולו בו ובביתו ובורעו צרות, וכשתראה עובד השם ברעה, א"א מבלתי שירפא השם מחץ מכתו, זה הענין תמצאוהו נכפל בדברי אליפו, ובלדד, וצופר, ושלש מסכימים על זה הדעת, (ג) ואין זה המכון בזה הענין כלו, אבל המכון מה שנבדל בו כל אחד מהם וידיעת דעתו בזה הענין, והוא חול הגדול שבמכאובים והחזק שבהם חסם שבאנשים ובישר שבהם בתכלית היושר, והיה דעת איוב בו שזה הענין ראה על השווה הצידי והרשע אצלו יתעלה על דרך כיוון במין האדם, והוא אמרו בכלל דבריו, אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה, אם שוט ימית פתאום למסת נקים ילעג, יאמר כי כשיבא השוט פתאום וימית כל מי שיפגוש וישארו למסת נקים ילעג, ואחר כן חזק זה הדעת כאמרו, זה ימות בעצם תומו כולו שלאנן ושליו עמינו מלאו חלב וגו' וזה ימות בנפש מרה ולא אבל כמובנה יחד על עפר ישכבו ורמה תכסה עליהם, וכן התחיל להביא ראה בטוב עניני אנשי הרשע והצלחתם, והרחיב המאמר בזה מאד ואמר, אם זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות, ואמר מדוע רשעים יחיו עתקן גם נברו חיל, ורעם נכון לפנינו וגו', ואחר ספור זאת ההצלחה התחיל לומר לחולקים עליו, אם הענין הוא כמו שתרשבו שבני זה הכופר המצלח וימותו אחריו וימחה וזכרם, מה יזיק לזה המצלח מה שיהיה באנשי ביתו אחריו, אמר כי מה חפצו בביתו אחריו ומספר חדשיו חוצצו, ואחר כן התחיל לבאר שאין תקוה אחר המות, אם כן לא נשארה תוחלת אלא שזה עויבה ושכחה, והתחיל להפלא איך לא עזב עקר בריאת כן אדם וברא אותו, ועזב הנהגתו, ואמר הלא כחלב תתיכני וכנבינה תקפיאני, זאת היא אחת מן הדעות הנאמרות

שם טוב

אפודי

וחבריו זולתי אליהם היה שהדעות המניעות לאדם היו מניעים ממנו יתעלה בעצם, ומפני זה היו מחפשים ולואים מפני מה היו הדעות ההם מניעות לאיוב עם היותו חס וישר ולא היו מולאים טעם מספיק לו, אבל עכשיו שערערה שרעה אינו מניע בעצם ממנו יתעלה אבל כל זה סבת השקר והוא ההעדר אם העדר העצמות או העדר השלמות אשר הוא כלמי מכון בעצמו אז הותר הספק, מלוקף לה שרעה יאריך בדעת דעת מהם בפרק שאחר זה, נבחרת העלין :

פרק כג כאשר הונח זה הענין של איוב תחלת מה שאירע והוא היות הצדיק והחס והישר אירעו לו רעות רבות הכימו כלם איוב וחבריו שכל מה שחל לאיוב ידוע אצלו, ר"ל שהשם הביא עליו אלו המכות וכלם מסכימים ג"כ שאין לפניו יתעלה עולה ולא ייוחס לפניו חסם תמצא אלו הענינים ג"כ בדברי איוב אף שלא היה זה דעתו, וכשתבונן בדברי החמשה בתחלוקתם תמצא הדברים שאמרם אחד אמרום כלם וכפלו הענינים ונתערבו עד שכלם מסכימים שכל עושה טוב יגמל טוב וכל עושה רע יענש :

והיה דעת איוב בו שזה הענין רחיש בו, והוא אמרו בכלל דבריו אחת היא על כן אמרתי חס ורשע הוא מכלה, וביאר בפסוקים רבים שאין הפרש בין הצדיק והרשע בזה העולם ואח"כ ביאר שאין תקוה אחר הכות כח"ש כלם ענין יולד, אם כן לא נשארה התוחלת ואין יתרון לצדיק על הרשע אלא שזה עויבה ושכחה מאלה האל, והתחיל להפלא איך לא עזב עקר בריאת האדם שנוח לו שלא נברא, ואחר שברא אותו עזב הנהגתו, ואמר הלא כחלב תתיכני

קרישקש

פרק כג (ה) תחלת מה שאירע, הרצון בזה אם הדבר אמיתי שקרה כך כמו שחננח : (ג) ואין זה המכון בזה הענין כלו, פירוש

מורה נבוכים חלק שלישי פרק בג

הנאמרות בהשגחה ואשר האמינה קצת המעינים . וכבר ידעת מאמר חכמים שזה הדעת של איוב הוא בתכלית הרע , ואמרו עפרא בפומיה דאיוב , ואמרו בקש איוב להפוך את הקערה על פיה , ואמרו איוב כופר בתחיית המתים היה , ואמרו גם כן עליו התחיל מהרף ומנרף , אבל אמרו יתעלה לאליפו ורעיו כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב , אמרו חכמים (ג) בהתנצלות על זה מן הדברים ההם , אין אדם נתפש על צערו , רוצה לומר שלא נחשב חטאו לחוק מכאובי ,¹ וזה המין מן הדברים אינו מענין זה המשל , ואמנם סבת זה מה שאבאר לך עתה , והוא שובו מזה הדעת אשר הוא בתכלית הטעות (ד) והביא מופת על טעותו בו , ואמנם שזה העולה על הדעת והנראה ממנו תחלה וכ"ש למי שיחולו עליו המכות ויודע בעצמו שלא חטא , זה מה שאין מחלוקת בו , ולזה יחסו זה הדעת לאיוב , אלא שהוא אמר כל מה שאמר כל עוד שלא היה לו חכמה ולא ידע השם אלא בקבלה כמו שידעוהו המון אנשי התורות , אבל כשידע השם ידיעה אמיתית² הורה שההצלחה האמתית אשר היא ידיעת השם , היא מוכנת בלא ספק לכל מי שידעה ממנו ולא יערבבה על האדם צרה מאלו הצרות כלם . ואמנם היה איוב מדמה שאלו שיחשבו הצלחות הם התכלית , כבריאות והעושר והבנים , כל עוד שהיה יודע השם על דרך הגדה וספור לא על דרך עיון , ומפני זה היה במבוכות הרם ואמר המאמרים ההם , וזהו ענין אמרו לשלשם אין שמעתוך ועתה עיני ראתך על כן אמנם ונחמתי על עפר ואפר , כונת הדברים כפי הענין³ על כן אמנם כל אשר הייתי מתאוה ונחמתי על היותי בתוך עפר ואפר , כמו שהוצע ענינו והוא יושב בתוך האפר , ומפני זה המאמר האחרון המורה על ההשגחה האמתית , נאמר בו אחר כן כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב . ואמנם דעת אליפו בזה המאורע הוא ג"כ אחת מן הדעות הנאמרות בהשגחה , וזה שהוא אמר שכל מה שחל באיוב היה חולו על צד הרין , כי היו לו חטאים היה ראוי בגללם למה

אשרי

מלמעלה וכמו שהצגנו : ג וזה המין מן הדברים אינו מענין זה המשל . ר"ל בזה שאמר הפסוק כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב אינו מן המשל , אבל הוא דעת אמיתי הודו בו איוב אחר שדבר השם עמו והוא אמרו חטאתי : ד הודו שהצלחה האמתית אשר הוא ידיעת השם וכי . ר"ל כשידע איוב השם יתעלה ואופן ההכינו המליאות , זה הודו שהצלחה האמתית מוכנת בלא ספק לכל מי שידע השם יתעלה , כי ידיעת השם יתעלה היא ההצלחה ובה יהיה ללדם השלמות נפשו ולא יערבב זלזול הידיעה לזה מן הצרות הגופיות , אם כן כל מי שידע השם יתעלה יוסי להצלחה האמתית : ה לשמע און שמעתוך . ר"ל ידעתוך בקבלה בלבד . ועתה עיני ראתך , ר"ל במוסר : ו על כן חטאת כל מה שבייתי מחלואי . ר"ל על כן חטאת כל אשר בייתי מחלואי מהחלואות הגשמיים ונחמתי על עשיתי עקר מהעפר והם ההצלחות המדומות כעשור והבנים , הפך מה שיהיה דעמו כלאוה כי היה כוונתו שתכלית ההצלחה יהיה העושר והבנים , וזהו אמרו כלאוה והוא יושב בתוך האפר , ר"ל

שם טוב

תחיתו וכנניה קספילני , וזה מן הרעות נאמרות בהשגחה אשר האמינו קצת מן המעינים : בקש איוב להפוך קערה על פיה כי כוונתו לומר לית דין ולית דיין , ואמרו איוב כופר בתחיית המתים היה , ואמרו גם כן עליו התחיל להרף ולגדף , הרי נחבאר מזה שדעת איוב היה בתכלית הרוע , ואף שיאמר בקצת מחמיו שהשם הביא אלו המכות וחלו עליו ביושר וזכין שהיה להעלים הענין מהמתן , ואין זאת סדרתה , אבל סדרתו היה שמיין האדם נעזב ועזבו השם וסכחו ואין השגחה בו כלל ולא יערבבה על אדם צרה מחלו הצרות כלם , כמו שאמר בשר של פגעים כי מי שהוא דבק בשם לא יקרה לו פגע ולא שום רע לא מדבר ולא מחבר חסילו שיעבור בין אלף אלפי חלפים ורצוצות שיש להם חרבות או רחמים לא יוכלו לערבב עליו הטוב האמיתי כי אין בה ביד השמן ליפטר דבק הנפש מאת אדון העולמים : ואמנם היה איוב קודם שידע את השם ידיעה אמיתית אלא על דרך הגדה וספור , מדמה שהצלחת האדם והוא התכלית הוא כבריאות והעושר והבנים ומפני זה היה במבוכות ההם איך הצדיק וישר לא השיג התכלית האנושי , וזהו ענין בעבור שידעתי מה שידעתי בדרך קבלה חשבתי שהעובות המדומות הם ההצלחה ולכן הייתי מבולבל ואחרתי מה שאחרתי , ועתה אשר עיני ראתך ידעתי כי ח"א לשום דבר אחר , וכונת הדברים כפי הענין חטאת כל אשר בייתי מחלואי מהגשמיים ונחמתי על עשיתי עקר ואפר , כי חשבתי כי ההצלחות המדומות הם ההצלחות והייתי עושה חטא עקר ומחנך בהשגחה , ולא ידע שהוא מדוכן כהעדר וח"א לו לקבל מהטוב והשלמות וזלזל מה שהוא בטבע ולנחש ענב קיים , ומפני זה המאמר האחרון נאמר כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב כי הוא הכתר האמיתי על ספק צדוק ורע לו רשע וטוב לו מצלי כפירת הדרוש : ואמנם דעת אליפו ג"כ הוא דעת מן הדעות הנאמרות בהשגחה , וזה שהוא אמר שכל מה שחל

קרישקש

עחת : (ד) והביא מופת על טעותו . ס' הוא אמרו לשלשם און שמעתוך , רוצה בו דרך קבלה והיא סבת השעות והמעות היה שעלה לו על דעתו שהוא יודע בעצמו שהוא צדיק גמור החלים הגויה בתחילת זה הדעת שאין גמול ועושה ושאין נעזב בכל מה שיקרה וזהו בו מזה השעות ואמר ועתה עיני ראתך כאלו אמר השגחתי אותך בדרך החכמה , וההשגחה ההיא היא סבת ההצלחה האמתית והשלמות הנפש , וכן מצד ההרבה בו היה צול מן המקרים ומן הפגעים על דרך שאמר כי בחשק ואפלטו : לא

אין אדם נתפש על צערו , הרצון בו אמרו בעבור שיש לחמוה על שאמר השם לאליפו ורעיו כי לא דברתם אלי נכונה וגו' אחר שידעו היה בתכלית הרע איך אמר לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב ואמרו בהתר לו אין אדם נתפש על צערו . וזה המין מן הדברים הרצון בזה אשר אמרו רבותינו אינו מענין זה המשל . אמנם סבת מה שאבאר לך עתה , ס' סבת מה שאמר לו השם כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב מה שאמרו

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כג

למה שחל בו, והוא אמרו לאיוב הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך, אחר כן התחיל לומר לאיוב שזה שאתה חושב אותו ונשען עליו מיושר הפעולות ללכת בדרכים המעולים, אינו ענין מחייב שתהיה שלם אצל השם עד שלא תעשה, הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה אף שוכני בתי חומר ונו'. ולא סר אליפו מלכת בזה הדרך, ר"ל האמינו כל מה שישני האדם שהוא במשפטו, והסרונותינו כלם אשר נתתייב בעבורם העונש תעלה ממנו השגתם ואפני התחייבו העונש בעבורם. אבל דעת בלדד השויה בזאת השאלה היא אמונת התמורה והגמול, וזה שהוא אמר לאיוב שאלו הקורות העצומות אם אתה נקי ואין לך חטא, סבתם הנדיל הגמול ויומר לך הטובה שבתמורות, וזה כולו טוב לך לרבות הטובה אשר תשיג אליה בעולם הבא, והוא אמרו לאיוב אם אך וישר אתה כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך והיה ראשיתך מצער ונו', וכבר ידעת פרכוס זה הדעת בענין ההשגחה וכבר בארנוהו. ואמנם דעת צופר הנעמתי הוא דעת מי שרואה שהכל נמשך לרצון לבד, ולא יבקש לפעולותיו סבה כלל ולא יאמר למה עשה זה ולמה לא עשה זה, ומפני זה (פ) לא יבקש דרך היושר ולא נזרת חכמה בכל מה שיעשהו השם, שעצמותו ואמתתו מחייבים שיעשה מה שירצה, ויד שכלנו תקצר תעלמות חכמתו אשר מדרגה ובמשפחה שיעשה מה שירצה לא לסבה אחרת, והוא אמרו לאיוב מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגיד לך תעלומות חכמה כי כפלים לתושיה, החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא. ועתה ראה והתבונן איך הוצע הענין אשר בלב בני אדם והביאם לדעות אשר הקדמנו לפרשה בהשגחת השם בנבראים, וזכרון כל מה שהייבתהו החלוקה, ויחסו הענין ההוא לאחד מן הגורעים בעולם בחשיבות אם היה משל, או אמרוהו אמת אם היה ענין שאירע, ויהיה הדעת המיוחס לאיוב הולך על דעת אריסטו, ודעת אליפו הולך על דעת תורתנו, ודעת בלדד הולך על דעת המעתויל, ודעת צופר על דעת האשעריא. ואלו היו הדעות הקדומות בהשגחה, ואחר כך התחדש דעת אחר והוא המיוחס לאליהוא, ולזה שובה אצלם וזכור שהיה קטן מהם בשנים וגדול בחכמה, והתחיל לכתות ולנער באיוב וליחס לו הסבלות (ו) בהנהיגו ובהרחיקו איך באו עליו הנזרות והוא עשה טוב והתאריך לשבח פעולותיו, וכן אמר על שלשת רעיו שנפסד דעתם על רוב זקנתם, ואמר דברים וחידות נפלאות, כשיתבונן

שם טוב

ואז מושגח ממנו כח"ש בעשירי מהמדות, אבל דעת איוב היה בתכלית הדיוט כי כל מה שיקרה לאדם מטוב ורע יקרה לו במקרה ואין לו שום השגחה יתרה יותר משאר בעלי חיים, ודעת אליפו הוא הפך זה הדעת שכל מה שיקרה לאדם מטוב ועד רע הוא על כל דיון במשפט כפי פעולותיו, אלא שאכזבו נכסל אופני הדיון לחסרוננו, ודעת בלדד השויה הוא שכבר יבואו רעות ללדיק כדי להרבות גמולו בעולם הבא. ודעת צופר שכל הדברים באים מזד הש"י על כל הרצון, ואין רצון לומר להם עשה זו ולא עשה זו. וכל אלו הדעות יכללוהו החלוקה השכלית אם שיהיה הכל במקרה כל מה שיבא לאדם במקרה ולא יבא מאת השם שום דבר מטוב ועד רע, או שיבא כל מה שיבא לאדם מאת השם, וזה ויהיה על שלש אופנים, אם שיהיה על כל הדיון והמשפט, או שלא ויהיה על כל הדיון והמשפט כולו, אבל כבר יקרה ללדיק רעות רבות אבל יבואו עליו כדי להרבות גמולו, ויבואו לרשע טובות גדולות להבדילו מן העולם, לא שהלדיק רצון לעונש עתה ולא הרשע רצון לזה הטוב, או שיהיה כל מה שיבא לאדם מטוב ועד רע לא ימשך כלל לא אחר הדיון ולא אחר המשפט אלא כפי מה שחייבוהו רצון השם, וזכור המין וההבדל תחלה כל החלוקות נכללות באלוה"ש יתחדש דעת אחר והוא המיוחס לאליהוא ולזה שובה אצלם כי הוא הדעת האמיתי המיוחד לרב והוא כוונת התורה על דרך האמת. ובשלשת רעיו חרב אפס, על איוב חרב אפס על צדקו, נפסד מאלהים לא על צדקו נפסד כי הוא היה צדיק, ובשלשת רעיו חרב אפס על אשר לא תמלא מענה וירשעו את איוב כי אמרו שהוא

רשע

קרישקש

(ה) לא יבקש דרך היושר, מיושר אחר שהענין נמשך לרצון לבד: (ו) בהגדילו. רוצה בזה בהגדיל עצמו מצד ישרו, והרחיקו איך באו

מורה נבוכים חלק שרישי פרק בנ

כשיחבונן בדבריו המתבונן יתמה ויחשוב שלא אמר דבר נוסף על מה שאמר אליפו ובלרד וצופר, אבל השיב עניני דבריהם במלות אחרות והוסיף בביאורם, ^א כי הוא לא יצא מענין דבריו והנערה באיוב ותאר השם ביושר וספר נפלאותיו במציאות, ^ב ושהוא ית' לא ידגיש בעבודת העובד ולא במרד המורד והמורה, ואלו הענינים כלם כבר אמרו חבריו, אבל עם ההשתכלות הטוב יתבאר לך הענין הנוסף אשר הביא, והוא היה הכונה ולא קדם הענין ההוא לולתו מהן, ואחר כן אמר עמו כל מה שאמרוהו, כמו שהם כולם איוב ושלשת רעיו ישיב כל אחד מהן הענין אשר זכרו האחרים כמו שזכרתי לך, זה להעלים הענין המיוחד בדעת כל אחד עד שיהיה הנראה להמון שדעת כלם דעת אחד מוסכם עליו ואין הענין כן, והענין אשר הוסיפו אליהוא לא זכרו, אחד מהם הוא אשר המשילו בהלצת המלאך, ואמר שהענין המפורסם הידוע שהאדם יחלה עד שיגיע אל שערי מות וייתאשו ממנו, ואם יהיה לו מלאך שיליץ ^(ז) ויעתיר בעדו ^ח אי זה מלאך שיהיה תקובל הלצתו ועתירתו ויקוממו מכשלונו וינצל החולה ההוא וישוב לעניניו הטובים, אבל לא יהיה זה תדיר ולא יהיה שם 'העתירה' ה'צלה מדובקת לנצח, אבל פעמים שלש, אמר אם יש עליו מלאך מליץ וגו', וכאשר ספר עניני הנחלץ מחוליו ושמתו בשונו אל ענין הבריאות, אמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם נבה, זה הענין בארו אליהוא לבדו, והוסיף גם כן מה שאמר לפני זה הענין ^ב בתאר איכות הנבואה, ^(ט) באמרו כי באחת ידבר אל ובשתיים אל ישרונו, בחלום חזיון לילה בנפול תרדמתו על אנשים, ואחר כן התחיל לחקק זה הדעת ולבאר דרכיו בספור ענינים טבעיים רבים בספור, הרעם, והברק, והשמטר, ונשיבת יגועשו עם זיעבורו, והיות המלחמות העצומות, ידוע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם והרבה מאלו הענינים, וכן תמצא זאת הנבואה אשר באה לאיוב אשר התבאר לו ממנו טעותו בכל מה

שדמה

שם טוב

רשע, וזהו אליפו, וזהם מי שאמר שהוא לגמול טוב, וזהם מי שאמר שזכו רצון השם שיגמול רע לעושה טוב : וזהם שמתבונן בדבריו יתמה המתבונן ויחשוב שלא אמר דבר נוסף על אשר אמרו רעיו איוב : אבל השיב עניינים בדברים אחרים, אבל עם ההשתכלות הטוב יתבאר לך הענין הנוסף אשר הביא והוא היה הכוונה ולא קדם הענין ההוא לולתו מהם, ואחר זה ערך עם זאת הכוונה כל מה שאמרו רעיו איוב להעלים הענין, עד שיהיה הנראה להמון שדעת כלם דעת אחד מוסכם עליו, ואין הענין כן : והענין אשר הוסיף אליהוא הוא שהענין המפורסם ידוע שאדם יחלה עד שיגיע לשערי מות, ואם יהיה לו מלאך מעתיר בעדו או לו מלאך שיהיה מבני האלהים טבעי או נסאי לו חיוני ועומד כנגד השם ויתקן אליו ויחוננוה וילאמר מדעתו ותקובל עתירתו, כי לא יראה השם כמות המת כי אם כמציאותו והחיים והטוב וינצל החולה מרדת שמת כי ינצל מעמי אשר הוא מוכן בעצמותו למקרי אשר מאד

ההכרח אך לא תהיה עם עורה והללה מדובקת לנצח כי הוא ביד השמן אם לא יחטיא היום ויחטיא מחר, וכאשר ספר שניצל החולה וישוב לענינים הטובים בשונו אל ענין בריאותו אמר הן כל אלה יפעל אל וגו', כי ההללה והעזרה ברוך בעת הנעדרות או בעת הצרות ולמי שכחותיו הפועלים גזירות אל המתפעלים כראוי, וכבר תהיה גם כן פעם שלישית בזמן חוקה, זה הענין ביראו אליהוא לבדו, והוסיף שנית אם שספירו ראשונה כי השגחת השם בנבואים עזומה עד מאד, וז"ל כי בלחת ידבר אל ובשתיים לא ישרנה כללום חזיון לילה בנפול תרדמה על אנשים וגו', ואחר כן התחיל לחקק השגחת השם בעולם לבאר דרכי השם הטבעיים בספור הרעם והברק והשמטר, וערבב עמם ענינים רבים, כי רצו לקחת ראייה מהשגחת האל בעולם מדברים רבים טבעיים אשר בעבורם יתבאר היות השגחתו בעולם, וכן כאשר נבא לו הנבואה לאיוב אשר יתבאר לו ממנה טעותו בכל מה שדמה אל סר מספר ענינים

קרקשש

באו אליהו הצרות והוא לא חסא : ^(ז) ויעתיר בעדו אי זה מלאך שיהיה תקובל הלצתו והנצח, פירוש שאמר שיהיה הצלתו לפעמים מצד השבע שיעור אותו והוא המתבאר על מחלו, ואפשר לפעמים שיגיע לו העזר מצד מעברתו ושלל הגיע זמנו ליסטר מן העולם, ולפעמים יגיע לו העזר מהש"י מצד שירבב בו, ואם יהיה מחלולו ראוי להלל עליו מצד המערכת : ונעמים ידברו או הרצון בזה באמרו ובשתיים לא ישרנה שישאל שאלה הגיע למעלה הנבואה הוא דבק בשם ידבר עמו הש"י בדרך אחרת והרבויר ההוא הוא והוכח בסכאוב על משכבו כדי להצילו מהרעה הראויה

שדמה ולא סר בה מספר ענינים טבעיים, אם ספור יסודות, או ספור אותות עליונות, או ספור מבנים ממני בעלי חיים, לא דבר אחר, ואשר זכר שם מספור שחקים ושמים וכסל וכימה לענין מעשיהם באויר הקרוב לנו, (פ) והיתה הערתו כלה אליו ממה שתחת גלגל הירח, וכן עוד אליהוא התעורר ממני בעלי חיים, ואמר מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים ויחמנו, ^ל ורוב מה שהאריך בדבור ההוא היה תאר ליותן (!) אשר כלל סגולות נשמיות מפוזרות בב"ח ההולך והשוהה והמעופף, ככל אלו הענינים היתה הכונה בהן, שאלו הענינים הנמצאים בעולם ההווה וההפסד לא יגיע דעתנו להשיג איכות התחשום, ולא לציור מציאותו זה הכת המבט בעיני אדם איך התחלתו, ואינו דבר שיחמל למה שנעשהו אנחנו, ואיך נשתדל שתהיה הנהגתו יתעלה והשגחתו כהם דומה להנהגתנו מה שננהיג או השגחתנו כשה' שנשניה בו, אבל הראוי לעמוד אצל זה השיעור * ולהאמין שהוא ית' לא תעלם ממנו תעלומה, כמו שאומר אליהוא שם כי עיניו על דרכי איש וכל צעדיו יראה, אין חשך ואין צלמות להסתר ששם פועלי און, אמנם אין ענין השגחתו כענין השגחתנו ולא ענין הנהגתו לברואיו כענין הנהגתנו למה שננהיג, ולא יקבעם נדר אחד כמו שיחשוב כל נבון, ואין ביניהם שתוף כי אם בשם לכד, כמו שלא תדמה פעולתנו לפעולתו ולא יקבעם נדר אחד, וכבהדלות הפעולות הטבעיות כן הפעולות המלאכותיות, כן הוא הבדל הנהגתו והשגחתו הכונה האלוהית לענינים ההם הטבעיים, מהנהגתנו והשגחתנו וכונתנו האנושית למה שננהיג אותו ונשניה עליו וכיוון אליו, זאת היתה כונת ספר איוב כלו, ר"ל לתת זאת הפינה באמונה ולהעיר שילמדנו הראיה כן הענינים הטבעיים, עד שלא תטעה ותבקש בדמיוןך שתהיה ידיעתו כידעיתנו, או כונתו והשגחתו והנהגתו ככונתנו והשגחתנו והנהגתנו, וכשידע האדם זה יקל עליו כל מקרה ולא יוסיפו לו המקרים ספקות על השם, ואם ידע או לא ידע ואם ישגיח או יעוֹב, אבל יוסיף עליו אהבה, כמו שאמר בסוף זאת הנבואה על כן אמאם ונחמתי על עפר ואפר, וכמ"ש ז"ל עוֹשִׁין מאהבה ושמים כסיוּרין, ואתה כשתסתכל בכל מה שאמרתיו תשתכלות

*ג' השער

* נ"ל השער .

שם טוב

אפודי

ובמה שהאריך בזה הרלב'ג כפירושו לאזוי : ל' ורוב מה שהאריך בדבור ההוא היה בתאר ליתן אשר כלל סגולות השמיים. ר"ל ורוב מה שהאריך מאמר השי"ת לאזוי כשכאר שפועלו ככל מה שדמה איה, היה בתאר ליתן, אשר אין ההכרחו ממנו שיהיה שום כח, אבל מלת ויתון ר"ל חבור סגולות גשמיים ומלאות בנ"ח מפורזות בנ"ח ההולך והשוחה והמפועף אשר אותם הסגולות נמשכות מזורות הב"ח, ובכלל חבור הלוורות אשר יצר לשחק בו אשר אין כח באלם להשיגם איכות המהדש :

והמסוכרים טבע המקבל הדומה המצורב בהם ולא לזייר מציאות או הכח הטבעי בדבר המהקווא והמנהיג, והוא המהלך, אף התחלתו ואף פועלו, ואינו דבר שידמה להם עשוי או אצטו, ואמר השד"ר בן אר"י יתחזק אלם שהיה הכהנוני ותקלה להם והשבתו בהם דוהה להכנהנוני והשבתו בהם שגשגו בו : כמו שיש הבדל מן הפשלות הטבעיות לפשלות התלאכותיות, כי האדם אשר יחודש טבעו והאדם אשר יחודש תלמדהו הוא בתכלית הריקון, ואין בהם שום שוקף אלם שם לבד, ואף השם אינו שותף להם, כי האדם הוא אדם חטוי, והאדם הוא אדם מת לעגינים ההם הטבעיים שמשגתו והכנהנוני וכוחנתו האנושית להם שגשגו אותו וננהיגו עליו וכיוון אליו, זאת היתה כונת ספר איוב כלו, ר"ל לתת זאת הטיה בנאמרה ולהעיר שילמדו הראיה מן העיניים הנבעציים עד שלא תפעה בקצקס בדומינן שתהיה ידיעתו כידעתו או כונתו והשבתו והידיעות והשגתו וההכנהנוני, וזהו האדם החיילי אליהוא להעיר לאזוי אללמדו, והשלים אותו אלם בדברו עמו כנבואה כלמדו אותו טבעיים הנבעציים, כי היה הכונה בזה מה שאתרו. ובשיעור האדם או נקל עליו כל מקרה שיבא אליו, והוא ידע או לא ידע או ישיג או לא ישיג או יעזוב, אבל ויסיף אליו אהבה כי לנמנע טבע קיים אצלו שהוא מושגה אותו תחת השם כל מה שאיפשר להיות מושגה. וישו החלילי האחרון שהוא שחדק נכשו בהשם יתעלה איהן ויכלת לשמן על נשמתו החלילית, וייראה גודל מעלת השם ותעלה ויסיף אהבה בו וייראה פחיתותו וכל דבריה קטנה לפני תשמיש דעות, ע"כ אמאלם ונחמתו על עפר ואפר, ובמה שאתרו ז"ל עושין מאהבה ושמתין ביסורין, אשר הרצון בזה כי עושים מלות השם בעבור אהבתו אליו וכפי גדלו, והייסורים לא יכללם בהנהגתו אבל שמחין בייסורין כי א"ל בלתי, כי מי שהוא מפורז ויוסוד על עפר ואפר וחיויב שיגיע לו בעבור זאת ההרבה יסורים רבים. ואח"ז אמר הרב אותה שתסתכל בכל מה שאתרו והם כל הפרקים

קרעשקע

(ו) אשר כלל בו סגולות גשמות, פירוש באותו הספור כלל בו סגולות גשמיות:

הראויה לחול עליו אם ילך בדרך אשר חשב : (ט) והיתה הערתו כלה אליו ממה שתחת גלגל הירח, מ' אבל לא היתה לו ידיעת בענין הגלגלים ואם דבר מעש כסיל וכימה הוא מצד פעולתם :

פרק כד ענין הנסיון גם כן מסופק מאד והוא הגדול שבמסופקי התורה, והתורה זכרה אותו בששה מקומות כמו שאבאר בזה הפרק, ואמנם מה שהוא מפורסם לבני אדם מענין הנסיון

והוא שיביא השם מכות ומקרים באיש מבלתי שיקדם לו חטא כדי להרבות שכרו, זאת פינה לא הזכירה בתורה בלשון מבואר כלל, ואין בתורה מה שיראו פשוטו זה הענין אלא מקום אחד מן הששה מקומות והנה אבאר אחר זה ענינו, אבל פינת התורה הפך זה הדעת, הוא אמרו ויתעלה אל אמונה ואין עול, ^א ולא כל החכמים גם כן רואים (6) זה הדעת ההמוני, שהם כבר אמרו אין מיתה בלא חטא ואין יסורים בלא עון, וזה הדעת הוא אשר צריך שיאמינוהו כל בן תורה בעל שכל, לא שיהיה העול לשם חילולו לו ממנו ^ב עד שיאמן נקיו ראובן מהעול ושלמותו ושלא התחייב מה שחל עליו, אמנם הנראה מהנסיגות הנזכרות בתורה במקומות ההם, שהם כבר באו בענין הנסיון והבחינה עד שידע הש"י אמונת האיש ההוא או האומה ההיא או יכולת עבודתו, וזה הענין הוא המסופק הגדול, וכ"ש ענין העקרה אשר לא ידעה בלתי השם ^ג והם שניהם, ונאמר לו כי עתה ידעתיו כי ירא אלהים אתה וגו', וכן אמרו כי מנסה ה' אלהיהם אתכם לדעת הישכם אוהבים וגו', וכן אמרו לדעת את אשר בלבבך וגו'. והנני מתיר לך כל אלו הספקות, דע כי כל נסיון שבא בתורה אין כוונתו וענינו אלא כדי שידעו בני אדם מה שצריך להם לעשותו ומה שראוי להאמינו, ^ד וכאלו ענין הנסיון שיעשה מעשה אחד, אין הכוונה נוף המעשה ההוא אבל הכוונה שיהיה משל שילמדו ממנו וילכו אחריו, כאמרו לדעת הישכם אוהבים וגו' ^ה ואין פירושו שידע הש"י זה כי הוא כבר ידעו, כאמרו לדעת כי אני ה' מקדשכם, אשר ענינו שידעו האומות, כן אמר כי כשיקום מתפאר בנבואה ותראו אותותיו המכבירות לחשוב אמת בדבריו, דעו שהוא ענין שרצוהו השם יהודיע באומות שיעור האמינים באמתת תורתו והשגתכם אמתתו, ושאינכם נפתים להסתת מסית ולא תפחד אמונתכם בהשם, למען יביון אליה כל מבקש אמת ויבקש מן האמונות (3) מה שהוא קיים זה הקיום (ג) אשר לא יביטו עמו לשיטת מופת,

שם מנב

הפרקים אשר הם הצעה לביאור איוב ותענין אחר כך
בעניני כל ספר איוב ותבאר לך וכו' :

פרק כד ענין הכסיון גם כן מוסק מאלו שנים
משובי בני ענין כסיון הוא על דרך יסודו של
אהבה לעשות כדי לרבות גמולו, וכבר צעל הרב זל
הדעת, ולפי שכבר יחשב כי הוא נקשר עם הדבור
בכשמה, ולמה שכבר יחשב שהוא בכחיתו ידע השם מה
שכלל המנוסה הוא בזה אמונתו בשם א"ך הוא כמו
שכלל מה ידעתי כי ירא אלהים אהה, היה נקשר זה
עם המאמר בנתינת השם ויחלה ולכן היה נקשר זה הדור
עם הדורשים הקדומים, וזיאר הרב בזה הפרק שאין ענין
הכסיון לרבות גמולו אלא ליתר מה שאלו יראו אלה לדור

מה שלא נודע, ולכן החזיר ואמר ענין נסיון גם כן מסופק מאד, והספק הוא ע"י התואר, כי לא ימלט אם שיהיה ענין הנסיון שה"י ידע ענין המנוסה והוא להרבות נחמול מחללי שיקדם לו חטא, או שיהיה להבחין המנוסה אם הוא דקיק או רשע, וכל אלו החלוקות שקר עליו, כי לא יביא ה"י ייסורין על אדם כדי להרבות נחמול. ונאמר לו עתה ידעתי כי ירח אלהים אתה. מכלל שדע עתה לא היה יודע והתעשרה לו ידיעה, וכן אמרו כי מנקה ה' אלהים אתכם לדעת הישכם אזהבים, והנה אתה הרב שזכרה אותו התורה בששה מקומות, והנה הרב יבאר כל אלו המקומות אשר יש עליהם ספק אם שהם הרב עול ח"ו, או שאין היה יודע מקודם את ענין הרב ידע, והנה אתה הרב ידע כי כל הנסיון וכו' אין הכוונה בה המעשה כי הוא חטא וכו' ונאמר וכלו היה ענין הנסיון שיעשה המעשה אחד ואין המעשה כמקומו עמד מכל הכוונה שיהיה משל שלמה ממו, כאמרו לדעת הישכם אזהבים וגו' ואין פירושו שידע ה"י זה, כי הוא כבר ידעו, כאמרו לדעת פי אני ה' מקדשם שהם מקדש אתכם לא שידע ה', ענין אמרו לדעת הישכם אזהבים, והרצון בו ששיקום מתפאר בנבואה ויכרה המציאות לחשוב אחת בדבריו, דעו שהם כן צדקה שה"י ישיבם אחר האות לאומות ששורר האומות כמקדש אתו ויתקדש אתמחו ושלמים מטיב להם כמקדש אתם שיהיו עמו אות, ולא תפסד אתם ואומותם בשר, והתועלת בהמשך מזה לשון וישבו אליה ולחם האמורה וכו'. הרצון

פרק כד (6) זה היעץ ההמוני, פ' והוא שיביא השם מכאוב על האדם מבליתי שיקדם לו הטא: (3) מה שהוא קיים בזה הקיום, ורועה בזה שלא יהיה נסת לפתוי שום אדם שזה

מפני שהיא קריאה אל הנמנעות, כי לא יועיל עשיית המופת רק לאומר האפשר כמו שבארנו במשנה תורה. ואחר שהתבאר שענין לדעת הנה הוא שידעו בני אדם, כן אמרו כמן למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא, ענינו לדעת האומות זה ושיתפרסם בעולם שמי שניתן לעבודתו ית' יכלכלו מאשר לא יחשוב, ועל זה הענין עצמו נאמר כמן בתחלת דתו למען אנחנו הילך בתורתו אם לא, ורצה בו שיבחן בזה כל בוחן ויראה אם ההמסר לעבודתו מועיל ומספיק או אינו מספיק, אמנם אמרו נ"כ כמן פעם שלישית המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך וגו', הוא מביא לחשוב שפעמים יענה השם איש להרבות שכרו ואין אמתת הענין כך, אבל ענין אלו הדברים אחד משני ענינים, האחד מהם הוא הענין הנכפל כמן במאמר הראשון ובשני, והוא להודיע אם ההמסר לשם מספיק, בכלכלה ומניח מן העמל והמורה אם אין, או יהיה ענין לנסותך להרגילך, מאמרו לא נסתה כף רגלה הצנ על הארץ וגו', כאלו הוא אומר שהוא יתעלה הקדים להרגילכם המורה במדבר להרבות טובתכם כשתבנו לארץ, וזה אמת כי היציאה מן המורה אל המנוחה יותר ערבה מההתמדה על המנוחה, וידוע שלולא מורחם ועמלם במדבר לא היו יכולין לכבוש הארץ ולא להלחם ביושביה, הנה אמרה התורה זה כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה, ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל, כי המנוחה תסיר הגבורה, וצוק הפרנסה והעמל יתנו הגבורה, והוא המנוחה אשר באה בזה הענין באחריתם, ואמנם אכרו כי לבעבור נכות אתכם בא האלהים הוא הענין בעצמו הנאמר במשנה תורה כמי שיתנבא בשם ע"ז, כי מנסה ה' אלהים וגו', אשר כבר בארנו ענינו, כן הנה במעמד הר סיני אמר להם אל תיראו שזה המראה הגדול אשר ראיתם לא היה רק שניע לכם האמת בראות העין, בעבור שכשנשנה ה' אלהים אתכם בנביא שקר אומר סתירת מה ששמעתם אותו להודיע שיעור אמונתכם, שתעמדו על אמונתכם ולא תמעד אשוריים, ואלו הייתי בא אליכם שלח ואומר אליכם מה שנאמר לי ולא תשמעוהו היה אפשר שתחשבו לאמת מה שכפי זולתי כשיבא לכם בסתירת מה שאניד אותו לכם, לולא ששמעתם אותו בזה המראה. ואמנם ענין אברהם אבינו ע"ה בעקדה כלל שני ענינים גדולים הם מפתח התורה, הענין האחד הוא להודיע אותנו בגדול אהבת השם ויראתו עד היכן היא מנעת, וזהו בזה הענין אשר לא ידמה לו לא נתינת ממון ולא נתינת נפש, אבל הוא מופלג סכל מה שאפשר שיבא במציאות ממה שלא ידומה שטבע בני אדם יטה אליו, והוא שיהיה איש עקר בתכלית הכוסף לילד ובעל עושר

שם טוב

אמרי

באמרו שהוא קריאה לנמנעות, ר"ל זה האיש כשיבא להפסיד אמונתו אשר הוא אמת במציאות חוץ לנפס ויקרא אליו לעבוד ע"ז הוא קריאה אל הנמנעות לעבוד האמת ולהדבק בשקר, ולכן קורא לנמנעות, כי האמת לא ישוב שקר והשקר לא ישוב אמת ולא יועיל לו על זמנו מופת כי מי שיעשה מופת על עמוד של שם שהוא של זכר לא יועיל לו המופת שזה מובחר השקרות והמופת לא יועיל רק לאומר האפשר כמו שיתבאר במשנה תורה, הרי יתבאר המקום הראשון מהשנה מקומות. וכן יתבאר המקום השני הנאמר כמן לחמן ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא, ענינו לדעת האומות זה ושיתפרסם מצותיך, וזה סוד הכת, וזה סוד הכת, כי מי שיעבוד את השם יומן לו פרנסתו, וכל זה הענין בעלמא נאמר במקום ה' כמן בתחלתו בדרתו וכו', אמנם המקום ה' אמרו כמן פעם שלישית וכו', אבל הענין אלו הדברים אחד משני ענינים, האחד הוא הענין הנאמר כמן בתחלת דתו לחמן אנחנו הילך בתורתו אם לא, והנאמר במשנה תורה למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך, וזהו אמרו הענין הנכפל כמן מן האחר הראשון וכו', ומניח מהעמל והמורה מאשר לא יחשוב ושיתפרסם פרסום לכל. וזהו ידוע לנסותך להרגילך, וזהו הענין השני כאמרו אשר לא נסתה כף רגלה הצנ על הארץ, ויהיה אומר לנסותך להטיבך באחריתך כי הוא הקדים להרגילם המורה במדבר וכו' לא היו יכולין לכבוש את הארץ ולא להלחם עם בני העקב ולכבוש ערים גדולות וגזירות בשמים, כי הנה כשיצאו מתצרים היו מורגלים בעבודת פדך ולא היה להם כל להלחם עם שום אדם, הרי ביארנו מה מקומות, כי הנה כשיצאו מתצרים היו מורגלים בעבודת פדך ולא היה להם כל להלחם עם שום אדם, הרי ביארנו מה שפני זולתי אחר שאני שלוח לכה וכו' שחל לכה כ"ש אם האחר יעשה אות ומופת כמוני אבל עתה כשהשם דבר בעצמו פנים בפנים וחסם שמעם מתי הגבורה אכזי ולא יהיה לך כשיצאו לנסות את זה לא יעלנו איש מן הכות אחר שבעינינו ראונו וכוונתנו שחשנו אנכי ולא יהיה לך, ויהיה לבעבור נכות אתכם כמות האלוקים יהיה להודיע לנו שיעור אמונתנו באלהים, ואחר כי צילח בתקופה השש שהוא ביותר מסופק אם שהוא ראשון ראוי ללכת מהדברים הידועים לנו וחר מהכלמי ידועים, והוא אמרו ואמנם ענין העקידה כלל בו שני ענינים גדולים שהם סנות

המורה

אם הם אלוהים אם לא כי גלוי וידוע לפניו ו מפני שהיא קריאה אל הנמנעות. ר"ל זה האיש כשיבא להפסיד אמונתו אשר הוא אמת במציאות הוא קריאה אל הנמנעות, כי נמנע הוא שיתחלף האמת ו זהו הטוב אשר באה בזה הענין. ר"ל נאמר כמן ארץ ישראל בעבור שסרגילו ננסם הכנוף והקנו לנפס מזה הגבורה ו ח לולא ששמעתם. ר"ל עכשיו ששמעתם אמת בעצמכם הקולות הנוראות והבדרות אז יתאמת לכם אמתות המורה ולא יהיו נפסים אחרי נביאי השקר. שמה שלא ידומה שטבע בני האדם יטה אליו. ר"ל שזה הענין הכבד מה שלא ידומה בשום דבר שטבע בני אדם

בעולם שמי שניתן לעבודתו ית' יכלכלו מאשר לא יחשוב, וזה סוד הכת, וזה סוד הכת, כי מי שיעבוד את השם יומן לו פרנסתו, וכל זה הענין בעלמא נאמר במקום ה' כמן בתחלתו בדרתו וכו', אמנם המקום ה' אמרו כמן פעם שלישית וכו', אבל הענין אלו הדברים אחד משני ענינים, האחד הוא הענין הנאמר כמן בתחלת דתו לחמן אנחנו הילך בתורתו אם לא, והנאמר במשנה תורה למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך, וזהו אמרו הענין הנכפל כמן מן האחר הראשון וכו', ומניח מהעמל והמורה מאשר לא יחשוב ושיתפרסם פרסום לכל. וזהו ידוע לנסותך להרגילך, וזהו הענין השני כאמרו אשר לא נסתה כף רגלה הצנ על הארץ, ויהיה אומר לנסותך להטיבך באחריתך כי הוא הקדים להרגילם המורה במדבר וכו' לא היו יכולין לכבוש את הארץ ולא להלחם עם בני העקב ולכבוש ערים גדולות וגזירות בשמים, כי הנה כשיצאו מתצרים היו מורגלים בעבודת פדך ולא היה להם כל להלחם עם שום אדם, הרי ביארנו מה מקומות, כי הנה כשיצאו מתצרים היו מורגלים בעבודת פדך ולא היה להם כל להלחם עם שום אדם, הרי ביארנו מה שפני זולתי אחר שאני שלוח לכה וכו' שחל לכה כ"ש אם האחר יעשה אות ומופת כמוני אבל עתה כשהשם דבר בעצמו פנים בפנים וחסם שמעם מתי הגבורה אכזי ולא יהיה לך כשיצאו לנסות את זה לא יעלנו איש מן הכות אחר שבעינינו ראונו וכוונתנו שחשנו אנכי ולא יהיה לך, ויהיה לבעבור נכות אתכם כמות האלוקים יהיה להודיע לנו שיעור אמונתנו באלהים, ואחר כי צילח בתקופה השש שהוא ביותר מסופק אם שהוא ראשון ראוי ללכת מהדברים הידועים לנו וחר מהכלמי ידועים, והוא אמרו ואמנם ענין העקידה כלל בו שני ענינים גדולים שהם סנות

מורה נבוכים חלק שלישי פרק ב'

עושר גדול ואיש נכבד וכו' וישאר מזרעו אומה, ונולד לו בן אחר היאוש איך יהיה חשקו בו ואהבתו אותו, אבל ליראתו הש"י ולאהבתו לקיים מצותו בו לולד האהוב ההוא והנהג כל מה שקנה בו והסכים לשחוט אותו אחד מהלך נ' ימים, כי אלו היה רוצה לעשותו לשעתו בבוא המצוה אליו היה מעולת בהלה בבילתי השתכלות, ואמנם עשותו זה אחר ימים סעט בא המצוה אליו, היה המעשה במחשבה ובהשתכלות אמתי ובחינת חק מצותו ואהבתו ויראתו, ושאיין צריך להשגיח בענין אחר ולא לעורר הפעולות כלל, כי אברהם אבינו לא סתר לשחוט צחק לפחדו מהשם שיהרגנו או ירששונו, אבל כדי שיתפרסם לבני אדם מה ראוי לעשות בשביל אהבת הש"י ויראתו לא לתקות גמול ולא לפחד עונש, כמו שבארנו במקומות רבים, (ד) ואמר המלאך לו כי עתה ידעתי וגו', ר"ל שבוה המעשה אשר בו תקרא ירא אלהים נמוך, ידעו כל בני אדם נבול יראת ה' מה הוא. ודע שכבר חק זה הענין בתורה, ובארו ואמר שתכלית התורה כלה בכל מה שכללה אותו ממצות עשה וממצות לא תעשה ומיעדים ומפורים, אמנם הוא דבר אחד והוא יראת השם ית', והוא אמרו והיה אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא את ה' אלהיך. זה אחד משני ענינים המכונים בעקדה. והענין השני להודיע אותנו איך יאמינו הנביאים באמת מה שיבואם מאת השם בנבואה, שלא יהשוב החושב בעבור שהוא בחלום או במראה כמו שבארנו, ובאמצעות הכח המדמה, שפעמים לא יהיה מה שישמעוהו או מה שיומשל להם אמת או יתערב בו קצת ספק, ורצה להודיענו שכל מה שיראה הנביא במראה הנבואה הוא אמת ויציב אצל הנביא לא יסופק בדבר ממנו אצלו כלל, ודינו אצלו כדון הענינים הנמצאים כלם המושגים בחושים או בשכל, והראיה על זה הסכים אברהם לשחוט בנו יחידו אשר אהב כמו שצוה ואע"פ שהיתה המצוה ההיא בחלום או במראה, ולו היו הנביאים מסופקים בחלום של נבואה או היה אצלם ספק במה ששיגוהו במראה הנבואה, לא היו מסכימים לעשות ' במה שיאמרו המבט ולא היה מוצא בנפשו לעשות זה המעשה הגדול מספק, ובאמת היה ראוי שיהיה לו הענין על יד אברהם וביצחק ר"ל ובעקדה, כי אברהם אבינו הוא אשר התחיל להודיע היחוד ולקיים האמונה ולהשאיר זה הדעת אחריו תמיד ולמשוך בני אדם אליו, אמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו', וכמו שנמשכו אחר דעותיו האמתיות המועילות הנשמעות ממנו, כן צריך שימשכו אחר הדעות הנלקחות מפעולותיו, וכל שכן זאת הפעולה אשר אימת בה פינת אמונת הנבואה והודיענו בה תכלית יראת ה' ואהבתו להיכן היא מנעת. כן צריך שנבין עניני הנסיונות, לא שהש"י ירצה לבחון אדם ולנסותו עד שידע מה שלא היה יודעו קודם, חלילה לו חלילה ממה שידמותו הסכלים הפתאים ברוע מחשבתם, ^ב ודע זה:

פרק

אפרי

יפה אל זה הפעל וכו' וכו' היות האדם וכו': י במה שימלחו ספק. ר"ל והוא שיסחם בנו ויעלה לעולה בענין הסך הסכס כ' רמזי הסכס על הכ' ב דע זה. י רמזו כזה לדעתו בענין הקס הסכסנה וכ' אין ראוי שיביא הסי"ח מכות כלא חסד קדם, ולזה פ' כל הספוקים מענין הנסיון שהיה נראה זה הדעת מהם, גם ירמזו לפנין העקדים שגמלם בו ראיה, וכבר כלל זה הכר במלך שני פרק מ"ב:

שם טוב

התור וכו'. והסכים לשחוט אותו אחר מהלך שלשת ימים כמו שאמר ויהי כיום השלישי אלו היה רוצה לעשות לשעתו כזה דבר כי אלו לא היה נראה היות המעשה במחשבה ובשתכלות אמתי, אבל עתה אחר שהיה כיום השלישי היה נראה שהיה המעשה במחשבה וכו', אבל כדי שיתפרסם לבני אדם במדתו ויראתו, וזה אשר אמר הכר בנסיון אמרו ז"ל עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו להודיע כלם חיבתו לפני הממוק, ואמר לו המלאך כי ירא אלהים אתה, ואם היה מי שאמר זה הכבוד השם יתעלה היה בתכלית הספוק שהיה נראה שיחשד לו ידיעה, וכבר ידעת מהו המלאך המספרים שקדמו בתלך שני, והרעו בו שבוה המעשה אשר בו צריך ירא אלהים נמוך ודעו כל בני אדם גדול יראת אלהים מה היה ועד היכן מגעת, והוא שימסור אדם ממונו וגופו ונשמתו בעבור השם, וכבר ידעת כי תכלית כל התורה כלה היא היראה כמו שאמר אם לא תשמור לעשות וכו': ולא היה מוצא יכולת בנסיון לעשות זה, אבל עתה שהוא היה יודע כי המושג בנבואה היה אמתי ובעבור זה שטע את בנו והודיע לנו שהנבואה היא אמת ואין בה ספק, ובאמת היה ראוי שהיה זה הענין על יד אברהם ויצחק כי אברהם אבינו הוא אשר התחיל להודיע היחוד ולהקים הנבואה, אם כן בעקידה הודיענו אלו שתי תועלות גדולות, פנת אמונת הנבואה, והודיענו בה תכלית יראתו והשכנו עד היכן מגעת, כן צריך שנבין עניני הנסיונות, לא שהשם רוצה לבחון ולנסות עד שידע מה שלא ידע מקדם, חלילה לו חלילה ממנו מה שידמותו הסכלים הפתאים ברוע מחשבתם. ודע זה, ירמזו כזה לדעתו בענין ההשגחה וכ' אין ראוי שיביא השם מותם ללא חסד קדם, גם ירמזו לפנין העקידה אשר ידעו בה שהיה בתועלות גדולות. וכבר כלל ענין ההשגחה והודיעה כהשלמות ענין הנסיון, ואמר כן בא הכר להקדים סדקים נפלאים לרמז על עממי כמלות, כמו שדרך הכר בכל ספרי התורה להקדים הקדמות ואמר כן יעשה הביאור:

פרק

קרקש

שעת לסייג ולגדר: (ד) ואמר המלאך כי עתה ידעתי כי ירא אלהים, אחר שהרגו הורגו שיריעת השם לא תכריח א' - מחלקי האפשר, כמו שעשה הפ' שזכר, כן היה יכול לפרש עתה ידעתי

פרק

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כה

פרק כה הפעולות יחלקו לפי בחינת תכליתם לארבע חלקים, אם פעולת הבל, או פעולת שחוק, או פעולת ריק, או פעולה טובה, אמנם הפעולה אשר יאמר לה ריק, היא הפעולה שיכוין בה פעולה תכלית אחת ולא תגיע התכלית ההיא כי ימנעו מונעים, שאתה תשמע בני אדם יאמרו הרבה פעמים טרחת לריק, למי שטרח לבקש איש ולא ימצאהו, או טרח במהלך ולא הרויח בסחורו, ויאמרו נ"כ השתדלותנו וטרחנו בזה החולה היה לריק כשלא ירפא, וכן כל הפעולות אשר יבוקש בהם תכלית ולא יגיעו התכלית ההם. ופעולת ההבל, היא הפעולה אשר לא יכוין בה תכלית כלל, כמו שיתעסקו בידם קצת בני אדם כשהם חושבים, וכפעולות המושגעים והנבזים. ופעולת השחוק היא הפעולה אשר יכוין בו תכלית פחות, ר"ל שיכוין בה ענין בלתי הכרחי ולא תועיל תועלת גדולה, כמי שירקד לא לכוונת התעמלות להטיב העיני, או מי שיעשה מעשים שתכליתם לשחוק בהם, יאמר שזאת הפעולה שחוק בלא ספק, וזה יתחלק כפי כוונת הפועלים ושלמותם, כי יש דברים רבים שהם הכרחיים או תועלתם גדולה אצל אנשים ואצל אחרים לא תצטרך כלל, כהתעמלות הגוף (ה) כפי התחלק מינוי, אשר הוא הכרחי להתמיד הכריאות על מה שצריך אצל מי שידע חכמת הרפואות, וככתיבה שתועלתה גדולה אצל אנשי החכמה, כי אשר יעשה פעולות ההתעמלות להתמיד בו הבריאות, כשחוק בכדור, או ההתאבקות, או משיכת ידיים, או עצירת הנשימה, או פעולות יכוין בהם הכתיבה, כעשיית הקולמוס ועשיית הנירה, יהיה אצל אנשים סכלים פעולת שחוק ואצל החכמים אינו פעולת שחוק. והפעולה הטובה, היא הפעולה אשר עשאה הפועל לכוונת תכלית נכבדת, ר"ל הכרחית או מועילה ותגיע התכלית ההיא, וזאת חלוקה שיראה לי שאין לחלוק עליה בדבר, והוא שכל פועל פעולה אחת אפשר שיכוין בה תכלית ואפשר שלא יכוין, וכל תכלית מכוונת, פעמים תהיה נכבדת ופעמים תהיה פחותה, ופעמים תגיע ופעמים לא תגיע, וזה מה שתגדורו החלוקה כהנחה. ואחר בארי זה אומר שא"ל לבעל שכל לאמר שדבר מפעולות השם ריק או הבל או שחוק, אמנם לפי דעתנו אנהנו וגם לפי דעת כל נמשך אחר תורת מרע"ה פעולותיו כלם הם טובות מאד, אמר וירא אלהים את כל

שם טוב

וכנה השלימה הצור תמים פעלו, וזהו דעת תורתנו ודעת הפילוסופים ואין בהם שום מחלוקת בזה ולא ימצא מחלוקת בינינו ובינם אלא שפילוסופים סוברים שהשכל האצל מהצור בתחילה ואחריו נאמרו שהוא מחדש. והכחיל ואמר כי הפעולות יחלקו לפי בחינת תכליתם, אם פעולת הבל או אם פעולת שחוק או אם פעולת הריק או אם פעולה טובה : ולא הגיע התכלית ההוא כי ימנעו המונעים. והוא הקללה הנמרצת כמו שאמר ותם לריק כחכם כי זה יוכלו כל הקללות, ופעולת ההבל היא הפעולה אשר לא יכוין בה תכלית כלל כמו שיעשו קצת בני אדם כשהם חושבים בדבר אחד או כאשר יעשו פעולות המושגעים והנבזים. ופעולת השחוק היא הפעולה אשר יכוין בה תכלית פחותה, אשר יכוין בה ענין בלתי הכרחי ולא תועיל תועלת גדולה, כמי שירקד לא לכוונת התעמלות להטיב העיני, או יעשה פעולת השחוק לא לבקשת התעמלות כדי להטיב העיני ולהתענג כדי שיוכל לעיין לעבוד אלהיו אלא לבקשת השחוק בלבד : וזאת החלוקה היא חלוקה הכרחית ואין חולק עליה והוא שכל פועל פעולה אחת לא ימנע אם יכוין בה תכלית ואם לא יכוין תכלית וכל תכלית או שתיכונה נכבדת או פחותה ואם תהיה נכבדת יהיה פעולתו לטובה ואם תהיה לדבר פחות יהיה פעולתו לשחוק ואם אלו השני תכליות לא יגיעו יהיה פעולתו לריק. ואמר בלתי נבזי זה לא אפשר לשום בעל שכל לאחר שדבר מפעולות השם ריק או הבל או שחוק, אצל לפי דעתנו ולפי דעת כל נמשך אחר תורת משה רבינו, ר"ל לפי דעתנו לפי דעת החכמים שידעוים אחת הדברים כפי מה שיתייבכו היעני וכפי דעת כל המתשכים אחר התורה והיא תורת מרע"ה כי כל פעולותיו כלם טובות מאד. אמר וירא אלהים את כל אשר עשה

וכנה

פרק כה הפעולות יחלקו לר' חלקים וכו' למע שיהיה תורתנו האלהית וכולל כל מיני השלמות בין השלמות העיוני והוא המושכלות הנחלות בזהל ובמלאכיו ופעולותיו אשר הם השמים וכל צבאם, והעיון בתורה וכלל בזה מעשה בראשית ומעשה מרכבה ובמלאכיו בתורה שלמות המעשים וכל הפעולות הטובות ונקראו אלה חוקים ומשפטים גדיקים, והנה כבר ביאר הרב כל מה שראוי לבאר במעשה בראשית ובמעשה מרכבה ובנבואה ומדרגותיה ובידיעת השם ובהשגחה, נשאר עתה לדבר בכמה דברים. ראשונה לתת טעם לחזונו אשר הם ממלכת סתרי התורה כי לא נתגלו טעמים כדי שלא יחללו בהם עמי הארץ, והנה רבים יחשבו כי אין להם טעם אם הם יש להם שאינו מביא לשום שלמות, ובאר גם כן ספורים רבים בתורה אשר יראה שאין להם שום תועלת דהיינו הרב מורה מורה דרך לומר כי כל אחרת אלוהי ויהיה יש להם טעמים נפלאים ואם נעלם ממנו תכליתם ושלמותם זה יהיה בקצת מנות אבל כל המנות יבואו לנו תועלות גדולות, וכן לתקן שני דברים וכן תקון הכסף ותקון הגוף וכל הקורה כלל וכל מנותיה ומהרהריותה וספוריה תביא לענין אלו השלמות, ואחר כך ידבר שלישית בהשגחת האדם עד אשר יתקן אל צדור הימים. ועתה התחיל להקדים סריקים לרמוז בהם טעמי המנות כמו שהקדים סריקים לבאר מעשה בראשית ומעשה מרכבה, וכוונתו זה הפרק לבאר שכל פעולות השם לא לבד ממשכות אחר הכוונת כמו שחשבו קצת מעלי העיון אבל כל פעולותיו. ממשכות אחר ההכמה והכמתו הוא רצונו וכל פעולותיו צדק ומשפט, והנה התחילה התורה כי כל מה שעשה השם בזה המציאות הוא טוב גמור כמו שאמר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד

קרישקש

פרק כה (ה) כפי התחלק מינוי, רוצה בו מיני ההתעמלות :

מורה נבוכים חלק שלישי פרק בה

כל אשר עשה והנה טוב מאד, וכל מה שעשאוהו ית' בגלל דבר המעשה ההוא הוא הכרחי במציאות הדבר ההוא המכונה או מועיל מאד, והמשל בו מזון ב"ח הברחי בעמידתו, ^א ומציאות העין מועיל לו מאד בהשאר, ולא כיון בזמן אלא השאר בעל חיים קצת זמן, ולא כיון בחושים אלא התועלות המגיעות לבעלי חיים בהשגותם, וכן הוא ג"כ דעת הפילוסופים, שאין בענינים המכונים כלם דבר ע"צ ההבל, ר"ל שכל מה שאינו מלאכותי הם כלם פעולות שנוקש בהם תכלית אחת, אין הפרש בין שנידע התכלית ההוא או לא נדע. אמנם זאת הכת מאנשי העיון אשר חשבו שהשם לא יעשה דבר בגלל דבר, ואין שם סבות ולא מסובכים אבל פעולותיו כלם לפי הרצון ולא יבוקש להם תכלית ולא יאמר למה עשה זה ולא עשה זה אבל יעשה מה שירצה ואינו נמשך אחר חכמה, יהיו פעולות הש"י א"כ אצל אלו נכנסות בחלק ההבל וגם יותר פחותות מפעולות ההבל, כי המתעסק בהבל לא יכולין תכלית והוא נבהל בלתי יודע מה שעושה, והשם אצל אלו יודע במה שיעשה ומכוין אליו ללא תכלית כלל ולא לצד תועלת. אך שיהיה בפעולותיו יתעלה דבר ע"צ השחק, שקריתו נלויה בתחלת המחשבה, ולא תביט לשגגתו מי שחשב שהקוף גברא לשחוק ממנו בני אדם, והמביא לזה כלו הסבלות בטבע ההווה וההפסד ושכחת העקר, ^ב והוא שהכונה כלה להמציא כל מה שאפשר מציאותו כפי מה שתראה אותו, ^ג ואמנם חלוק זה לא נורה אותו חכמתו כלל, ^ד א"כ הוא נמנע בבחינת היות הענינים נמשכים אחר נודת חכמתו, אמנם אלו האומרים שפעולות השם כלם לא כיון בהם תכלית כלל, הביאם לזה הכרח, והוא בחינת כל המציאות לפי דעתם, שהם אומרים מה תכלית מציאות העולם בכללו, ועל כרחם יאמרו במאמר כל מי שיאמר בחדוש העולם, שכן רצה השם לא לעלה אחרת, וימשיכו זה בחלקי העולם כלם, עד שלא יודו שנגב המחיצה הענכית ובחירות הקרנים הוא מפני עובד הרוח הראוה עד שישית מה שישית, אבל לא ישימו זה סבה בראות כלל, ולא נקבה זאת המחיצה ולא הושמה אשר עליה בחידה מפני הראות, אבל כן רצה השם אע"פ שהיה הראות אפשר בחלוק זה, וכבר נמצאו אצלנו קצת פסוקים שמשמעם בתחלת העיון זה הענין, כאמרו כל אשר חפץ ה' עשה וגו' ובאמרו

אפודי

פרק בה א ומציאות העין מועיל לו. ר"ל כי ידרוש האלוהים ויברר מן המגיד: ב וכו' הסכימו כלם להמציא כל מה שאפשר מציאותו. ר"ל הספק האמיתי הוא שהסוד האלוהי כלם להמציא כל מה שאפשר מציאותו: ג אמנם חלוק זה כי: ד"ל שגאמר שפעולות הש"י יהיו על דבר הכוון ולא יהיה בהם תכלית, או שעושה על דבר השחק, או שגאמר שמה שפועל השם יתעלה לא נורה אותו חכמתו: ד א"כ הוא נמנע בבחינת היותו. ר"ל א"כ לפי דעתנו אחרת שכל מה שיעשה הש"י נמשך אחר חכמתו מן הכמות מן הכמות שיעשה הש"י פעולת הסבל או פעולת השחק אשר אין בהם תכלית

שם טוב

והנה טוב מאד כי כל פעולות השם בגלל דבר כי הפועל הוא הכרחי במציאות הדבר ההוא ומכיון או מועיל מאד, כי כל מה שיעשה הש"י הוא ע"צ ההכרח או ע"צ היושר טוב, ע"צ ההכרח כחוש המושג וזוהו הטעם אשר אי אפשר שום בעל חי להיות בלתי, ואמנם שרץ המושגים הם לו ע"צ היושר טוב והם מועילים מאד וכן הוא דעת הפילוסוף, ואין בענינים הטעניים דבר על דבר ההכל כמו שיחלף בפעולות האנושיות, וזה אמרו כי כל מה שאינו מלאכותי בפעולת השם כלם פעולות שיוקש בהם תכלית אין הפרש בין שנדע התכלית או שלא נדענו: אמנם זאת הכת מאנשי העיון אשר חשבו שהוא לא יעשה דבר בגלל דבר.

כי לא יעשה השם גשם מאיר בעצור שיאיר על הארץ ושימשיכו ממנו החומות הנראות והמפורסמות לכל, כי אלו רצה שיהיה הארץ עם היותה חשוכה שיהיה מאירה היה יכול על זה ולא שם השמש מאיר על הארץ אלא בעצור הראון לבד, ואלו רצה שימשיך אדם בעינים ויראה באזנים היה יכול אלא שרצה להיות הראיה בעינים והשמיעה באזנים, ולאחר גשם כן שאין ראוי לבקש תכלית לשום נמצא אבל לא תכלית אחר אלא רצונו ולא יבוקש להם תכלית, ואלו היה האדם כי יהיו פעולות השם נכנסות בחלק ההכל או פחות ממנו, כי המתעסק בהכל לא יכול תכלית והוא נבהל בלתי יודע ואין להאשימו על זה אם יפעל פעולות ההכל, והש"י אצל אלו יודע במה שיעשה ומכוין אליו לא לתכלית כלל ולא לצד תועלת. אך שיהיה בפעולותיו דבר על דבר השחק, וזו ג"כ מבורר שקריתו בתחלת המחשבה. ולא תביט בשגגתו מי שחשב כי הקוף נכרח לשחוק בני אדם כי זה סבלות גמורה כ"א האכזשי המעולים לא יפעלו דבר בעבור תכלית פחות כ"ש שיעמלו השם, והמציא לחשוב שהשם לא יפעל בעבור תכלית נכבדת הוא הסבלות נכבדת ההווה והפסד, כי יחשבו כי האדם הוא תכלית זה המציאות ובפרט מה העולם, ואין ראוי להאמין כן כי כבר נזכר כבר קודם שגברו הכונה כלם להמציא כל מה שאפשר מציאותו כפי מה שתראה אותו, ואמנם חלוק זה לא נורה אותו חכמתו כלל א"כ הוא נמנע בבחינת היות הענינים כלם נמשכים אחר נודת חכמתו. ואמנם האומרים שפעולות השם לא כיון בהם תכלית כלל הביאם לזה הכרח עיון לפי דעתם וכבר ינחלנו בתורה קצת פסוקים שחורים זה, אמנם הכרח עיון כפי מה שחשבו בטענותם הוא על זה הדרך, האמיתים בחדוש העולם יחוייב שיאמרו בתכלית מציאות העולם שאין לו תכלית וזולת כך רצה האל לא לעלה אחרת, וימשיכו זה בחלקי עולם כי אמרו מה שיחוייב לכל יחוייב שיהיה לחלקים כן, ואם כל העולם אין לו תכלית גם חלקי העולם אין לו תכלית, ולא יחשבו שנגב המחיצה הפנימית ובחירות הקרנים הוא מפני עובד הרוח הראוה עד שישית מה שישית, ר"ל לא ישימו זה סבת נראות כלל, ולא נוקש זאת המחיצה ולא השגת אשר עליה בחידה מפני הראות אבל יאמרו כי זה הכלל עשאו השם על זה הדרך למה שרצה, וכבר היה אפשר שיהיה הראות על חלוק זה, וזה אחרתם וכוונתם וטענותם להאמין זה דעתם הנפסד: וכבר נמצא אצלנו קצת פסוקים

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כה

וכאמרו תפשו אותה ויעש, וכאמרו מי יאמר לך מה תעשה, ה' וענין אלו הפסוקים וכיצא בהם הוא שהדברים אשר ירצה השם יעשו בהכרח ואין שם מונע ימנע מהעשות רצונו, אלא שהוא יתעלה לא ירצה אלא אפשר ולא כל אפשר אלא מה שגורה חכמתו להיות כך, וכן הפעל הטוב בתכלית הטובה שירצה השם לעשותו לא יבדיל בינו ובין הפעל ההוא מונע ואין לו חושך, וזה הוא דעת כל בעל דת דעת הפילוסופים גם כן, וכן הוא דעתנו אנחנו, שעם מה שנאמינהו שהעולם מחודש רוב חכמינו ויודעינו לא יאמינו שזה ברצון לבד לא בזולתו, אבל יאמרו שחכמתו ית' אשר תבצר ממנו השגתה חייבה מציאות זה העולם בכללו בהכרח כאשר נמצא, והחכמה ההיא בעצמה אשר לא תשתנה חייבה ההעדר קודם שנמצא העולם, נמצא זה הענין נזכר לחכמים הרבה בפירוש את הבל עשה יפה בעתו, וזה כלו לברוח ממה שצריך לברוח ממנו, והוא שיעשה הפועל פעולה ולא יכוין בה תכלית כלל, כן אמנת המון חכמי תורתנו וזה בארזי נביאנו, והוא שחלקי הפעולות המבעיות כלם מתקנות מסודרות נקשרות קצתם בקצתם וכלם סבות ומסובבות, ואין מהן דבר להבל ולא לשחוק ולא לריק, אבל פעולות חכמה גדולה, כמו שאמר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנייך, ונאמר וכל מעשהו באמונה, ונאמר ה' בחכמה יסר ארץ ונו', וזה נמשך הרבה אין צריך שיאמן חלוף, והענין הפילוסופי נגוד כן, שאין שם דבר הבל ולא דבר שחוק ולא דבר בטלה בכל פעולות הטבע, כ"ש בטבע הגלגלים שהם יותר מתוקנים ומסודרים כפי מעלת החמר שלהם. ודע שרוב הספקות המביאות למבוכה בבקשת תכלית מציאות העולם בכללו או תכלית כל חלק מחלקו, אמנם שרשם טעות האדם בעצמו ורמותו שהמציאות כלו בגללו לבד, והמציאות בטבע זה החמר השפל ומכלול המכון הראשון, והוא המציא כל אשר שאפשר מציאותו כי המציאות טוב בלא ספק, ופניו המטות והוא וסבלות שני הענינים האלה יתחדשו הספקות והמבוכה, עד שידמו שקצת פעולות השם יתעלה שחוק בקצתם הבל וקצתם ריק. ודע שאשר סבלו זאת ההרחקה עד שיהיו פעולות השם יתעלה אצלם כפעולות ההבל אשר לא יכוין בהם תכלית כלל, אמנם ברחו משום אותם נמשכות אחר חכמה שלא יביא אל המאמר בקדמות

שם טוב

אפרי

כו' וענין אלה הפסוקים כו' ולא כל אפשר אלא מה שגורה חכמתו להיות כך. וכל פעולות הטוב מתקנות מידועה וכל מה שסודר מידועה וחכמה הנה מסודר מרצון הטוב לא הכרח טעמי אחר שלא יחוייב מטבע מידועה נחמת מידועה סדור הטוב הכוח ממנו כי יסודר ממנו הטוב הפכים אחר שהוא יודע הפכים, על סדור אחד משני הפכים ממנו הוא על תואר נוסף על מידועה וזהו הרצון, וזה אמרו הכנענים שירצה השם יעשו בהכרח לפי שהיה הוא יתעלה יודע הנכבד ולא יסודר ממנו אלא הנכבד שבשני הפכים ולא יסודר הפחות ואם הוא יודע שבניהם: עוד אחר אלא שהוא ית' לא ירצה אלא אפשר

טוב, כי כל מעשה השם ית' בהם תכלית שלמה: ה' וענין אלו הפסוקים וכיצא בהם: ר"ל אמנם הפירוש האמתי מאלו הפסוקים הוא שהדברים שירצה וכו', לא יהיו בהכרחם ופשוט שמה שעשה השם יתעלה נמשך אחר הרצון לבד בלי תכלית כאשר יתכן זאת הכח: ו הפעולות האלו וסבלות שני הענינים האלה. ר"ל הפעולות הוא פעולת האדם בעצמו שחושב כי המציאות כלו בעצמו, וסבלות שני הענינים האלה, הא' סבלות בטבע החמר השפל, והבטי סבלות ידיעות מה שהוא מכון ראשון ממנו יתעלה והוא המציא כל מה שאפשר מציאותו: ו ברחו משום אותם נמשכות. ר"ל ברחו מהמית הפעולות

כי לא יהיה חכם אם ירצה הנמשכות ולא יוכל בהם ואינם מסדורו התשובה, וגם לא ירצה כל אפשר כי לא ירצה הפחות אבל הנכבד, אלא שגורה חכמתו. להוציא כן. כי רצונו הולכת בנמצאות כפי ידיעתו ולכן היה רצונו היה חכמתו יסודר ממנו הפעל הנכבד משני אספקטים כחשם הצדקות על השפה ויכלולו לא תחשב מרצונו, והוא אחר וכן הטוב הטוב בתכלית הטובה הוא שירצה השם לעשותו לא יבדיל בינו מונע ואין לו חשך, וזה הרצון באחריו כל אשר חפץ ה' עשה בשמים וארץ, לא שיהיה שיעליתו על צד הרצון לבד, מחלקי שינוי. לתכלית כפי מה שחשבו המדברים: וזהו דעת כל בעל דת דעת הפילוסופים גם כן, ואמנם לעצמה החכמה שיעליתו צדו תחדש ברצון ואין לו תכלית וכן יחוייב שיהיו חלקי העולם אינו כן, כי אם שחכמתו נאמן שהעולם נחחד ברצון האל אבל רצונו הוא חכמתו אשר תבצר ממנו השגתה חייבה מציאות זה העולם בכללו בהכרח כאשר נמצא, והחכמה ההיא בעצמה אשר לא תשתנה חייבה ההעדר קודם מציאות העולם, והנה זה דעת חכמינו אחרו במדרש את כל אשר עשה יפה בעתו, כי זכרו כל זה לברוח ממה שצריך לברוח ממנו, והוא שיעשה הפועל פעולה לא יכוין בה תכלית כלל, וזהו אמרו הכנענים שירצה השם יעשו בהכרח לפי שהיה הוא יתעלה יודע הנכבד ולא יסודר ממנו אלא הנכבד שבשני הפכים ולא יסודר הפחות ואם הוא יודע שבניהם: עוד אחר אלא שהוא ית' לא ירצה אלא אפשר

אחר

מורה נבוכים חלק שרישי פרק כה בו

בקדמות העולם וסגרו השער בזה, וכבר הודעתוך דעת תורתנו בזה הענין, והוא שראוי להאמינו, שאין הרחקה באמרונו שכל אלו הפעולות מציאותם והעדרם נמשך אחר חכמתו יתעלה ואנחנו נסכל הרבה מאפני החכמה בפעולותיו, ועל זה הדעת יוסדה תורת משה רבינו בזה, בו התחילה וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ובו השלימה בזה תמים פעלו וכו', ודעו, וכשתחקור זה הדעת והדעת הפילוסופי בהשתכל כל הפרקים הקודמים בזה הסאמר הנחלים בזה הענין, לא תמצא ביניהם מחלוקת כלל בדבר מחלקי המציאות כלם, ולא תמצא מחלוקת אלא כמה שביניהם מקדמות העולם אצלם וחדושו אצלנו ^א והכן זה :

פרק כו כמו שחלקו אנשי העין מבעלי התורה אם מעשיו יתעלה נמשכים אחר חכמה או אחר הרצון לבד לא לבקשת תכלית כלל, כן חלקו זאת המחלוקת בעצמה כמה שנתן לנו מן המצות, שיש מי שלא יבקש לזה סבה כלל, ויאמר שהתורות כלם נמשכות אחר הרצון לבד, ויש מי שיאמר שכל מצוה ואזהרה מהן נמשכת אחר החכמה והמבון בה תכלית אחת, ושהמצות כלם יש להם סבה, ומפני התועלת צוה בהם, והיות לכלם עלה אשר שאנחנו נסכל עלת קצתם או נדע אפני החכמה בהן, הוא דעתנו כלנו ההמון והסגולות וכתובי התורה מבוארים בזה, חוקים ומשפטים צדיקים, משפטי ה' אמת צדקו יחדו, ואלו שנקראים חקים כשעטנו וכשר בחלב ושעיר המשתלה, ואשר כתבו עליהם החכמים ו' ואמרו דברים שחקתי לך כבר אין לך רשות להרהר בהם והשמן מקטרג בהן ואומות העולם משיבין עליהם, לא יאמין המון החכמים שהם ענינים שאין להם סבה כלל ולא בוקש להם תכלית, כי זה יביא לפעולת ההכל כמו שזכרנו, אבל יאמין המון החכמים שיש להם עלה, ר"ל תכלית מועילה על כל פנים, אלא שנועלמה ממנו, ^א אם לקצור דעתנו או לחסרון חכמתנו. כל המצות אם כן יש להם סבה, ר"ל כי למצוה ההוא או לאזהרה יש תכלית מועילה, ^ב מהם מה שהתבאר לנו צד התועלת בהן, באזהרה מן הרציחה ומן הגניבה, ומהן מה שלא התבארה תועלתם כמו שהתבאר בנזירים, ^ג כאסור הערלה וכלאי הכרם, ^ד והם אשר תועלתם מבוארת אצל הרמון יקראו משפטים, ואולי שאין תועלתם מבוארת אצל ההמון ויבארו חקים, ויאמרו תמיד כי לא דבר רק הוא מכב, ואם רק הוא מכב, ורצה לומר שאין נתינת אלו המצות דבר רק שאין תכלית מועילה לו, ואם יראה בדבר מהמצות שענינו כן החסרון הוא מהשגתכם, וכבר ידעת הדבר המפורסם אצלנו ששלמה ידע סבות המצות כלן מלבד פרה אדומה, וכן אמרם שהישם העלים סבות המצות שלא יחלולו בהן, ^ה כמו שאירע לשלמה בשתי מצות אשר התבארה עלתם, ועל זה העקר נמשכו כל דבריהם

אמרו

שם טוב

שהיו נמשכות אחר החכמה : ח והכן זה. ר"ל שאין כדעתנו ודעת הפילוסופים בענין פעול המציאות בחכמה, כי הכל הוא בעצם צדו יצוירו יתעלה, רק שפני הפילוסופים העולם קדמון, ולפי דעתו מתחיל כאשר מחוייב לכל בעל חיה :

פרק כו א אם לקצור דעתנו או לחסרון חכמתנו. ר"ל קצור המשגה כי א"ל שנינו שכלו אליו, או לחסרון לפדס החכמה הכל שכלו היה מניע לענין אם למד : ^ב מהם מה שהתבאר לנו צד התועלת, ר"ל יש מן המצות שהתבארה לנו תועלתם כנתינת וכו' : ^ג כאסור ערלה כו'. ר"ל שלא התבארה תועלתם : ^ד והם אשר תועלתם מבוארת. ר"ל והוא המצות שנועלם מבוארת נקראו משפטים, ויש נמשכות ואלה אשר תועלתם וכו' : ^ה זה כמו שאירע לשלמה כו'. ר"ל כשעטם

אחר החכמה כדי שלא יביא אל מחמר בקדמות העולם, וסגרו השער בזה לאחר שהכל נמשך אחר הרצון, כדי שלא ישאר שום שאלה למה פעל העולם בזה הענין ולא פעלו קודם כי זה נמשך אחר הרצון, וכן כל פעולותיו. ואמר הרב כי דעת מורשתו שראוי להאמין שכל פעולותיו נמשכים אחר החכמה, בין היות העולם נעדר קודם שהיה דין היותו נמצא אחר שהיה וכן כל הפעולות הנכחות מהאל יתעלה הנמשכות במציאות והנעדרים, בין שהיו נמצאים לעולם בין שהיו נעדרים לעולם וכן שיתאפו פעם ולא יתאפו פעם אחרת, הכל נמשכים אחר החכמה, עם שאלתנו נסכל הרבה מאפני החכמה בפעולותיו, ועל זה הדעת יוסדה תורת משה רבינו בתחלתה וסופה, בתחלתה אחר וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד וכו' השלימה

כי אמר לומר תמים פעלו כי כל רצונו משפט, ודעו, שהכל נמשך אחר החכמה וסגור השער בזה לאחר שהכל נמשך אחר החכמה, כי הכל הוא בעצם צדו יצוירו יתעלה, רק שפני הפילוסופים העולם קדמון, ולפי דעתו מתחיל כאשר מחוייב לכל בעל חיה :

פרק כו ב אלא שנתנו ממום אם לקצור דעתנו או לחסרון חכמתנו. ר"ל קצור המשגה כי א"ל שנינו שכלו אליו, או לחסרון לפדס החכמה הכל שכלו היה מניע לענין אם למד : ^ב מהם מה שהתבאר לנו צד התועלת, ר"ל יש מן המצות שהתבארה לנו תועלתם כנתינת וכו' : ^ג כאסור ערלה כו'. ר"ל שלא התבארה תועלתם : ^ד והם אשר תועלתם מבוארת נקראו משפטים, ויש נמשכות ואלה אשר תועלתם וכו' : ^ה זה כמו שאירע לשלמה כו'. ר"ל כשעטם

ידועה

מורה נבוכים חלק שביעי פרק בו

דבריהם וכתובי הספרים יורו עליו, אלא שאני מצאתי דבר להכביש ו"ל בבראשית רבה יראה ממנו בתחלת מחשבה שקצת המצות אין להם עלה אלא המצוה בהן לבד, ולא כיון בהן תכלית אחרת ולא תועלת נמצאת, והוא אמרם שם ובי' (ה) מה איכפת לו להקב"ה בין מי שהוא שוחט מן הצאור למי שהוא שוחט מן העורף הרי אומר ר"ל לא נתנה המצות אלא לצורך בהן את הבריות שנאמר אמרת ה' צרופה גו', ועם היות המאמר הזה נפלא מאד שלא ימצא לו דומה בדבריהם, פרשתי אני בו פירוש תשמעוהו עתה עד שלא נצא מסדר דבריהם כלום ולא נפרד מהשורש המוסכם עליו, והוא היות כל המצות בוקש בהם תכלית מועילה במציאות, כי לא דבר רק הוא גו', ואמר לא אמרתי לזרע יעקב תהיו בקשונים, אני ה' דובר צדק מניד מישרים, ואשר צריך שיאמינוהו כל מי שרעתו שלמה בזה הענין הוא מה שאספרוהו, וזה שכלל המצוה יש לה סבה בהכרח וספני תועלת אחת צוה בה, אבל חלקיה הם אשר נאמר בהם שהם למצוה לבד, והמשל בו שהריגת בעלי חיים לצורך המזון הטוב מבוטאת התועלת כמו שאנחנו עתידים לבאר, אמנם היותו בשחיטה לא בנחירה, ובפסיקת הוושט וההגדרת במקום מיוחד, אלו וכיוצא בהן לצורך בהם את הבריות, וכן יתבאר לך מסמלם שוחט מן הצאור לשוחט מן העורף, וחרתי לך זה המשל מפני שבא בדבריהם ו"ל שוחט מן הצאור לשוחט מן העורף, אבל אמרת הדבר הוא, כי כאשר הביא ההכרח לאכילת בעלי חיים כיון למיתה הקלה עם קלות המעשה, שא"א הכאת הצאור אלא בסוף וכיוצא בו והשחיטה אפשר בכל דבר, ולכבוד מיתה קלה התנו חרוד הסכין¹ ואשר ראוי להמשל באמת מענין החלקים הוא הקרבן, כי המצוה בהקרבת הקרבן יש לה תועלת

שם טוב

ידועה לאדם המצוה קלה בעיניו ויחמר כלום נעשה המצוה הזאת אלא מפני כך אני אשמר מן הענין ההוא ולא אקיים המצוה, כמו שאומרים עמי הארץ שהשם טוב שלא לעשות ויין נסך אלא צבור לא תתחכן כס' אני אשתה ויין נסך ולא אחתכן כס', וכן קרה לשלמה ולא ירדה לו נשים ולא יכור לבנו ואני ארבה ולא אסור ולבסוף נשי חת לבנו, וכן דיון בשאר, ועל זה העיקר נמשכו כל דבריהם, ובקויהם הספרים יורו עלינו שכל המצות יש להם תועלת בין שיהיו גלוי בין שיהיו בלתי גלוי. ואמר שהרב הביא זה אמר שיחלף מאמר אחד מהכתובים ויבוא בנ"ר יראה ממנו בתחלת המחשבה שקצת המצות אין להם טעם אלא המצוה לבד שנאמר אמרת ה' צרופה, והרעין בזה כי אין שום תועלת לאדם בין שישחוט מן הצאור ויאכל בין שישחוט מן העורף ויאכל, ולא צוה השם זה ויחר מזה אלא כדי לנסות את האדם אם יעשה מה שצוה השם, וזה אמרו לצורך הכריות, כמו שיעשה הצורך שינחין הכסוף והוכב אם הוא טוב ואם רע, כי יראה מזה המאמר שהמטות אין להם טעם, לזה יאמר הרב שזה המאמר הוא מופלא ר"ל זר כי יוצא תכלל המאמרים שיראה מהם שהמצות יש להם טעם, ואמר הרב כדי לנאת מזה הורות שפירשנו פירוש באופן שלא יאלץ זה המאמר מסדר דבריהם ו"ל המורים כי המצות הוא מופלא מאד ר"ל זר פירשתי אני פירוש שהטעם עתה וגו'. והמשל בו שהריגת הכ"ח לצורך המזון הטוב מבוטאת התועלת כי הנחמיה כי היוט האדם כהוה הכ"ח כי חמר הכ"ח קרוב למחר האדם והמזון ראוי שיהיה דומה לניזון לכן היותר דומה יעשה מזון יותר, א"כ הריגת הכ"ח הוא רב התועלת, אמנם היות בשחיטה במקום מיוחד לא בנחירה בפסיקת הוושט וההגדרת חשך בעל המאמר שאין לו טעם וכיוצא בזה הוא לנחמן בזה הכריות, וכן התבאר מתאמרים בין שוחט מן הצאור לשוחט מן העורף ולא אמר. ה' לו להקב"ה בהריגת הכ"ח כי יש לו טעם נכון והוא לצורך המזון הטוב: והנה אמר הרב המורה כי זה המשל אינו משל נאות כי הריגת הכעלי חיים בשחיטה במקום מיוחד ולא בנחירה ובהפסקת הוושט וההגדרת יש לו טעם כמו שהוא עתיד לנאר, והוא כי כאשר הביא ההכרח לאכילת ב"ח כיון למיתה קלה עם קלות המעשה, ולזה בעל המאמר לא הביא משל נאות ואינו מסיר בזה הרחקה אבל מוסיף הרחקות, כי אם יאמר אומר איך חלקי הקרבן אין להם שום טעם כי

ויסב

אמר

המצוה ידועה לאדם המצוה קלה בעיניו, ואמר כלום נעשה המצוה אלא מפני כך אני אשמר מן הענין ההוא בלתי קיום המצוה, ואירע זה לנחמה שערב על שתי מצות אשר נחמנו טעם במוסר, האחת אמרם חורב לא ירבה לו נשים ולא יסור לבנו חמר שלמה אני ארבה ולא אסור ולבסוף חמר נשי חסר חת לבנו, השני אמרם החורב לא ירבה לו בנים ולא ישיב חת העם חמר אני ארבה ולא אשיב ולבסוף חמר תועלת מרבית מהמים וכו': וזה המשל כי שריגת בעלי חיים לצורך המזון הטוב מבוטאת. ר"ל מצוה בשחיטה היא הריגה לנחמה, ולאלו זה יש תועלת מבוטאת, וזהו הטעם התכליתי, אמנם היותו בשחיטה לא בנחירה ולא בסכין פגומה לזה לא יבוקש תכלית כי לא נאמר רק לנחמה לבד, וזהו אמרם מה איכפת ליה לקודש ב"ה לשוחט וכו', ואם כן לפי זה פסירוש הלכות שחיטה והגדרה ועקור ופסין בדיקה אין להם תכלית מכוונת כלל, לכן חזר בו הרב ואמר אכל המאמר הדבר הוא כי כאשר הביא ההכרח וכו', ר"ל ויסיה תכלית נהנוט שחיטה ובסכין בדוקה שנכרת לנחמה מיתה קלה חמר שנכרת למזון ולא נעשה נער ב"ח, וזהו הטעם והתכלית האמתי המלכות שחיטה: ז' ואשר ראוי להפסיל באמת מענין החלקים, ר"ל ואם כן לפי זה הפירוש האחרון אין בלכות

קישוק

פרק בו (ה) מה איכפת ליה להקב"ה בין ששוחט מן הצאור לשוחט מן העורף. להסיר דעתו לא ידעתי איך יצא זה המאמר מכלל דבריהם שיונן מהם כי לכל המצות יש להם סבה, כי כמו שאמרנו מה איכפת ליה להקב"ה בין שוחט מן הצאור לשוחט מן העורף כך נוכל לומר בכל מאכלות אסורות

מדות

מורה נבוכים חלק שלישי פרק כו

תועלת גדולה מבוארת כמו שאני עתיד לבאר, אבל היות הקרבן האחד כבש והאחר איל והוא מספרם מספר מיוחד, זה א"א לתת לו עלה כלל, וכל מי שמטריד עצמו לתת סבה לדבר מאלו החלקים הוא בעיני משתגע שגוען ארוך ואינו מסיר בזה ההרחקה אך מוסף הרחקות, ומי שירמה שאלו יש להם סבה, הוא רחוק מן האמת כמי שירמה שהמצוה כולה היא ללא תועלת נמצאת. ודע שההכמה חיבה, ואם תרצה אמור שהצורך מביא, להיות שם חלקים שאין להם סבה, וכאלו הוא דבר נמצע בחק התורה¹ שלא יהיה בה דבר מזה הכת, ואפני ההמנעות בו שאמרך למה היה כבש ולא היה איל, השאלה היא בעצמה היתה מתחייבת אלו נאמר איל סקום כבש, שא"א מבלתי מין אחד, וכן למה היו שבעה כבשים ולא היו שבעה כן היו שואלים אם היו שמונה או² או³ 'ש' שא"א מבלי מספר בהכרח, וכלו ידמה זה למכע האפשר אשר א"א מבלתי היות האחד מן האפשרים, ואין ראוי לשאל למה היה זה האפשר ולא היה זולתו מן האפשרים, כי זאת השאלה תתחייב אלו היה הנמצא האפשר האחר סקום זה⁴, ודע זה הענין והבינהו, ואשר אמרו בו תמים מהיות לכל מצוה סבה, ואשר ידע מהם שלמה הוא תועלת המצוה בכלל לא חקירת כל חלקיה, ואחר שהענין כן אני רואה לחלוף לתרי"ב מצות לכללים רבים, ויהיה כל כלל כולל מצות רבות שהן קרובים בעניינם, ואיני לך סבת כל כלל מהם ואראה תועלתו אשר אין ספק בה ולא מדה. ואח"כ אשוב לכל מצוה בפני עצמה מהמצות ההם אשר יכללם הכלל ההוא ואבאר לך סבתה, עד שלא ישאר מהם רק קצת סבות מעטות מאד הם אשר לא התבארו לי סבתם עד היום, וכן התבאר לי נ"כ קצת חלקי מצות ותנאי קצתם ממה שאפשר

אמרי

מחסיס חלקי מצוה בלתי מכוונים ובלתי בעלי מעט ומכלית, אבל המעט שיש בהם חלקים בלתי מכוונים ובלתי בעלי מעט היום מצות דבר כי יש חלקים בלתי מכוונים וכן: ה' שלם יהיה כדן כדן מן הכת, ר"ל כי מחוייב הוא שחסיס בחורה חלקים בלתי מכוונים: מ' וכלו ידמה זה לפעם האפשר וכו'. טבע האפשר הוא האפשר בבחירה, כי כדן יעשה האדם אחת משתי פעולות בלתי חלקית בהם, ונכלו הפעולות אי אפשר שיאמר נחמתי כדן יהיה זה האפשר ולא היה צורך כי אין חלקים חלקית, אבל לא רצה הרב בחמל האפשר בעניינים הפעניים, כי האפשר כדן מחוייב בבחינה סיבותיו ומכלית מכוונת זו: י' כי זאת השאלה תתחייב אלו היה האפשר האחד נחמל. ר"ל למה היה הוא ולא היה זולתו והיה בל הענין לבלתי חלקית אבל הענין הוא כי אי אפשר משכר בלתי מספר: כ' ודע זה הענין והבינהו. ר"ל שחמל שיש פלגות בגנות שחלקיקן בלתי מכוונות ובלתי חלקית, והיה ספק זה כי אי לידן שיקח איהם מספר ויפסדן קצת חלקים לפעולת המעט:

שם טוב

יהיה כפירה גדולה, ולכן המבקש טעם לחלקי המצות מסור הרקקה, ויחמר הרב כי אינו מסור הרקקה אל"ל חוסיק הרמקויות רבות מן מבקש סבה למה שאינו סבה, זה רחוק מן האמת כמו מי שדמה שכל המצות כלם הם בלתי תועלת. אם כן ימנעו נכאן שלשה מיני אנשים, כת אחת יסבור שכל המצות כלליים ופרטיים אין להם טעם אל"ל המצוה לבד, וכבר נתבאר לך בטול זה מפני השכל ותחמתיים נחמתיים לרבותיו, ובת ויחמל שכללי המצות ופרטיים כלם יש להם טעם נכון, ויחמל הרב שזה סכלות גמורה כמו הכת הראשון, כי איך שכל המצות בכלל יש להם טעם, ופרטיים יש טעם בקצתם, עכ"ל יש מצות שפרטיים אין להם טעם כמו הקרבנות, והמבקש טעם הוא שגוען גמור, אם כן האמת הוא כי כל המצות יש להם טעם, ככלל, ופרטי יש מהם שיש להם טעם ויש מהם שאין להם טעם. ואם תחמל איך ימנעו מצות חלקים שאין בהם טעם, כי כבר אמרנו כי לא דבר רק הוא מכם ושאר הכתובים המורים שיש להם טעם, ואמר

במצות זו ודע שהכמה חייבה וכו', כן היו שואלים אם היה שמנה או עשרה או אי זה מספר שזדנת ואחר שהקרבן הוא מחוייב לתועלת גדולה וחייב שיניח מניה הדת אי זה קרבן שירצה, שאם לא אלא שיהיה סבה לזה יותר מזה לא יצו בקרבן, והמשל בו מי שהיו לפניו שני כוסות מלאים יין שוים חייב שזה לא יוסיף האחד על האחר בדבר כלום, והוא היה נחמל אם היה מבקש טעם וכסה לקחת אחד מהכוסות יותר מהשני לא יקח כלום הכוס וימית עצמו בנחמל, וכדי שלא ימות עצמו בנחמל יקח אחד מהם איזה שזדנת ואין לו סבה אלא הרצון בלבד, וזהו מה שדמו הרב בלחמו וכלו ידמה לטבע האפשר אשר אי אפשר נחמלי ביות אחד מן חלקיהם מזה שהכמה מנעלי מעטלי המצוה למה יהיה זה האפשר ולא יהיה זולתו מן האפשרים כי זאת השאלה תתחייב אלו היה נחמל האפשר האחד. ודע זה הענין והבינהו. רמז בזה כי הצורך יביא והכמה תעיד שקצת המצות וסם הקלקים לא ימנע בהם שום טעם, ולכן לא יספק אדם עם הרב אם לא יקח טעם לקחת המצות כמו שיקח לכלל, והנה אמרו האחרים תמיד שהמצות יש להם טעם ואשר ידע מהם שלמה ע"ה הוא תועלת כל מצוה בכלל לא חקירת כל חלקיה:

אמר שם טוב כאשר עיינתי בזה הפרק העיון אשר כהיר בו דבר ואמר ודע זה והבינהו, דע שבאותו זה הפרק כלו וסודו היתה לבאר שחלקי המצות אין להם טעם והמבקש להם טעם הוא שגוען גמור. ואם יחמר אומר שא"א שימנע בנחמל דבר שאין לו טעם לא בחלקים ולא בכלל, לכן לקחת ואמר חל תתנה מזה שהכמה מנעלי המצות חשבו שאין למצות טעם כלל וזה סכלות גמורה כמו שביארנו, ואם תחמל שזה לא ימנע לחמתי אבל כלם יראו שהמצות יש להם טעם, הכוין תאמר מב"ר אשר יראה בתחלת המחשבה שאין להם טעם, וא"ל שיהיה פירוש זה המאמר

אלה

קדקש

אמרת ה' צדקה כלומר שהיא שוהיה ונקיט מכל סג והיא בתכלית השלמות ואשר אין דומת ואין ערך לשלמותה: פרק

מקום ויהיו קדושים ונכבדים וראויים שתחול בהם ההשגחה אליהם, כמו ויהיו קדושים כי קדוש אני, ואמר אשר הברלתי אתכם להיות לי, ואמר עם יוצרתי לי, והביאו ראיה מאמרו

שאפשר לתת סבתו, והנה תשמע אה"כ כל זה, ואי אפשר לי לבאר לך אלו הסבות כולם אלא אחר שאקדים לך פרקים רבים אכלול בהם הקדמות מועילות שהם הצעה לענין זה אשר כוונתו, והם אלו הפרקים אשר אתחיל בהן עתה:

פרק כו בנות כלל התורה שני דברים, והם תקון הנפש, ותקון הגוף, ואמנם תקון הנפש הוא שינתנו להמון דעות אמתיות כפי יכולתם, ומפני זה יהיה קצתם בפירוש (6) וקצתם במשל, שאין במטבע ההמון לסבול השגת הענין ההוא כפי מה שהוא, ואמנם תקון הגוף יהיה כתקון עניני מחיתם קצתם עם קצתם, וזה הענין ישלם בשני דברים, האחד מהם להסיר החסם מביניהם, והוא שלא יעשה כל איש מבני אדם הישר בעיניו וברצונו ויכחלו, אבל יעשה כל אחד מהם מה שבו תועלת הכל, והשני ללמד כל איש מבני אדם מדות מועילות בהכרח עד שיסודר ענין המדינה, ודע ששתי הכוונות האלה, האחת מהן בלא ספק קודמת במעלה והוא תקון הנפש, ר"ל נתינת הדעות האמתיות, והשנית קודמת במטבע ובזמן, ר"ל תקון הגוף והוא הנהגת המדינה ותקון עניני אנשיה כפי היכולת, וזאת השנית היא הצריכה יותר תהלה, והיא אשר הפליג א' לדקדק בה ולדקדק בחלקיה כלם, מפני שאין יכולת להניע אל הכוונה הראשונה אלא אחר שיניעו אל השנית הזאת, והוא שכבר התבאר במופת שהאדם יש לו ב' שלמיות, שלמות ראשון והוא שלמות הגוף, ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש, ושלמותו הראשון הוא שיהיה בריא על המוב שבעניניו הנשמים, וזה לא יתכן אלא במצאו צרכיו בכל עת אשר יבקשם והם מוונתיו ושאר הנהגת נופו כדירה ומרחץ חולתם, וזה לא ישלם לאיש אחד לבדו כלל, א"א להניע כל אדם אל זה השיעור אלא בקבוץ המדיני כמו שנודע שהאדם מדיני במטבע, ושלמותו האחרון הוא שיהיה משכיל בפעל, והוא שידע כל מה שיכולת האדם לדעתו מכל הנמצאות כפי שלמותו האחרון, ומבואר הוא שזה השלמות האחרון אין בו מעשים ולא מדות, ואמנם הוא דעות לבד, וכבר הביא אליהם העיון וחיבה אותם החקירה, ומבואר הוא נ"כ שזה השלמות האחרון הנכבד א"א להניע אליו אלא אחר הניע השלמות הראשון, כי האדם א"א לו שיעיר מושכל ואפילו ילמדוהו אליו כל שכן שיתעורר לו מעצמו בעוד שיש לו כאב אורעב חזק או צמא או חום או קור חזק, אבל אחר הניע השלמות הראשון אפשר להניע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק, והוא סבת ב' החיים המתמידים לא וולתו, והתורה האמתית אשר בארנו שהיא אחת ושואין זולתה והיא תורת משה רבינו, ואמנם באה לתת לנו שתי השלמיות יחד, ר"ל תקון ענינינו בני אדם קצתם עם

עם

שם מוב

אפודי

אלה על שני החלקים, אם שיהיה כלל המצות שאין להם טעם כמו שיחשוב בתחלה מהחשנה, ואם ירצו כנ"ל לומר שכלל המצות אין להם טעם אין ראוי להפלא מהררר אם יאמר שקצת חלקי המצות אין להם טעם, ואם רצו שחלקי המצות אין להם טעם ותחייב שישכסו זה המאמר עם הרב שאמר שקצת המצות אין להם טעם, ויבא הדבר כן, אם חלקי המצות שיש לה טעם אמרו שאין להם טעם כמו

שאמרו מה איכפת להקב"ה בין שומט מוצר לשומט מהעורף כל שכן שיאמרו בחלקי המצות אשר א"א לתת בהם שום טעם, והבן זה כי הוא נפלא ומורה על גדולת הרב, ישקנח מי שנתן לנו מורה צדק מורה לנו אמתיות במדור נאה אשר כל בעל שכל יתפלא מסודרו, כי סדרו הוא כפי הטבע וינה דברים ראשונה כדי שיוכל תכליתו מכלתו שישנו לו גנות מהמחבילים אשר יש להם טעם על פי חזק ולא יניעו ולא יבטלו מהשכס יתכלטו, ודרך הרב כלומר גובה הלך ואור עד נכון היום. ואם אלו הפרקים הבאים אחר אלו כי מדרך הרב להקדים הצעות כדי שיקובל מאמרו אלל מעיני העיון כמו שעשה במעשה בראשית ובמעשה ברכה:

פרק כו בנות כלל המורה וסם תקון הנפש ותקון הגוף וכו', למע שיהיה האדם מורכב מחומר ומורה שהוא הגוף והנפש והיו החכמות שמים לתקן אלו השנים עניינים וסם הגוף והנפש, ותקון הגוף יקרא חכמה נפשית ותקון הנפש יקרא חכמה עיונית, ולמה שהמורה תכלול שני אלו השלמיות וחייב שכוונה המורה לחיב שני אלו הדברים, ולמה שהמורה להמון חכמה וחייב שימצאו שני דעות אמתיות כפי יכולת ההמון לקבלם, ולכן יהיו קצת הדעות בפירוש וקצתם במשל על שני טבעי האדם להשיג אלה כפי הדבור ההמוני: ואעפ"י קודמת בטבע ובזמן, ר"ל תקון הגוף וגדר הקודם בטבע שבהמצא הקודם לא וחייב שימצא המאמור ובהמצא המאמור וחייב שימצא הקודם, ואם לא ימצא תקון הגוף לא ימצא תקון הנפש ותקון הגוף הוא הכרחי בקיום המדינה: ובעבור זה הפליג לדקדק בה ודקדק בחלקים, ר"ל כי האריך במעשה וותר מעשיו בכללים ובפרטים למע שהיה קודם בטבע ולמה שהוא יותר גרף בקיום המדינה, ולכן תראה הדבר מדינות נמצאות עם שאין להם תקון הנפש כלל כעבור אמונתם, וס

קישקש

יש להם סודות נעלמים ונאמרו במשלים לפי שהתורה המונית ואין בכח שכל ההמון לחבץ אותה:

פרק

11

יא

פרק כו (6) וקצתם במשל, וזמן לקצת הדברים שנאמרו במעשה בראשית, שירצה בו שיש שם פסוקים רבים [מורה נבוכים ח"ג]